

Załącznik nr 2 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego

**AUTOREFERAT
PRZEDSTAWIAJĄCY OPIS DOROBKU I OSIĄGNIĘĆ
NAUKOWYCH
W JĘZYKU POLSKIM**

Dr Aleksandra Kowalska (z domu Kurek)

Wydział Ekonomiczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: aleksandra.kowalska@umcs.lublin.pl
olakurek@gmail.com

Lublin, kwiecień 2019 r.

Aleksandra Kowalska

Spis treści

1. PODSTAWOWE INFORMACJE O KANDYDACIE.....	3
1.1. Dane personalne.....	3
1.2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe, uzyskane stypendia.....	3
1.3. Informacje o przebiegu zatrudnienia w jednostkach naukowych.....	3
2. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO.....	5
2.1. Informacje ogólne dotyczące dzieła stanowiącego znaczny wkład autora w rozwój dziedziny nauk ekonomicznych, dyscypliny ekonomia.....	5
2.2. Uzasadnienie wyboru problematyki badawczej, cele naukowe, pytania i hipotezy badawcze.....	5
2.3. Struktura i treść pracy.....	10
2.4. Źródła danych i metody badawcze.....	13
2.5. Wyniki badań, wnioski i rekomendacje.....	16
2.6. Wkład pracy w rozwój nauk ekonomicznych.....	28
3. ROZWÓJ ZAINTERESOWAŃ NAUKOWYCH PO UZYSKANIU STOPNIA DOKTORA NAUK EKONOMICZNYCH.....	30
3.1. Informacje na temat liczby, typu i zasięgu oddziaływania opublikowanych prac naukowych.....	30
3.2. Opis merytoryczny dorobku naukowego – kierunki i nurty badawcze.....	34
3.2.1. Ekonomiczne problemy fałszowania żywności i oszustw żywnościowych.....	35
3.2.2. Konkurencyjność rolnictwa ekologicznego i jego rola w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich.....	38
3.2.3. Czynniki wpływające na rozwój biogospodarki.....	40
3.2.4. Problematyka jakości i bezpieczeństwa żywności.....	40
3.2.5. Uwarunkowania rozwoju rynku opakowań.....	41
3.2.6. Kwestia zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego.....	42
3.2.7. Inne publikacje.....	42
4. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH.....	43
4.1. Kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi oraz udział w takich projektach.....	43
4.2. Międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową albo artystyczną.....	43
4.3. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych.....	44
4.4. Uczestnictwo w programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych.....	44
4.5. Udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych.....	45
4.6. Udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych.....	46
4.7. Otrzymane nagrody i wyróżnienia inne niż wymienione w punkcie 4.2.....	46
4.8. Udział w konsorcjach i sieciach badawczych.....	46
4.9. Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych oraz we współpracy z przedsiębiorcami.....	47
4.10. Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism.....	47
4.11. Członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych.....	47
4.12. Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki.....	47
4.13. Opieka naukowa nad studentami.....	48
4.14. Opieka nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego.....	49
4.15. Staże w zagranicznych i krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich.....	49
4.16. Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie.....	49
4.17. Udział w zespołach eksperckich i konkursowych.....	50
4.18. Recenzowanie publikacji w czasopismach międzynarodowych i krajowych.....	50
4.19. Inne osiągnięcia.....	50
Bibliografia.....	51

1. PODSTAWOWE INFORMACJE O KANDYDACIE

1.1. Dane personalne

Imię i nazwisko:

Aleksandra Kowalska (z domu Kurek)

Miejsce zatrudnienia:

Wydział Ekonomiczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pl. Marii Curie-Skłodowskiej 5, 20-031 Lublin

E-mail:

aleksandra.kowalska@umcs.lublin.pl
olakurek@gmail.com

1.2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe, uzyskane stypendia

Doktor nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii, stopień nadany uchwałą Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w dniu 21 maja 2009 r. na podstawie przedstawionej rozprawy doktorskiej pod tytułem: *Uwarunkowania konkurencyjności rolnictwa ekologicznego na przykładzie producentów owoców i warzyw z województwa lubelskiego*. Promotor: prof. zw. dr hab. Elżbieta Skrzypek.

Magister ekonomii, tytuł uzyskany w dniu 13 czerwca 2002 r., potwierdzony dyplomem ukończenia pięcioletnich studiów magisterskich na kierunku Ekonomia prowadzonym na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Studia ukończone z wynikiem bardzo dobrym. Tytuł pracy magisterskiej: *Problem wprowadzenia podatku od towarów i usług w wyższych uczelniach na przykładzie UMCS w Lublinie*. Promotor: dr hab. Henryk Ronek, prof. nadzw. UMCS.

Stypendium w Edinboro University of Pennsylvania, Edinboro, PA, USA, 1999 r., trzy semestry studiów na kierunku Business Administration.

1.3. Informacje o przebiegu zatrudnienia w jednostkach naukowych

Doświadczenie zawodowe

Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS) w Lublinie jest moim jedynym stałym miejscem zatrudnienia.

Od X 2010	Adiunkt w Katedrze Zarządzania Jakością i Wiedzą na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
X 2009-IX 2010	Adiunkt w Zakładzie Gospodarki Żywnościowej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
X 2003-IX 2009	Asystent w Zakładzie Gospodarki Żywnościowej na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Pełnione funkcje w miejscu zatrudnienia i poza nim

- Od 2018 Ekspert Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej (NAWA)
Ekspert COST (European Cooperation in Science and Technology, Europejski Program Współpracy w Dziedzinie Badań Naukowo-Technicznych)
- Od 2018 Członek Komitetu Redakcyjnego czasopisma *International Journal of Economics, Finance and Management*, Science Publishing Group, NY, USA
- IX 2009 Koordynator Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie do spraw VI Lubelskiego Festiwalu Nauki
- 2006/2007-2010/2011 Opiekun studentów I i II stopnia na kierunku Zarządzanie i Marketing na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- 2004 Sekretarz Drugiej Komisji Rekrutacyjnej do naboru kandydatów na I rok studiów stacjonarnych na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w roku akademickim 2004/2005

Otrzymane nagrody i wyróżnienia

- 2014, 2017, 2018, 2019 Motywacyjny dodatek dziekański dla pracowników Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie wyróżniających się aktywnością publikacyjną w poprzednim roku kalendarzowym¹
- 2011 Nagroda Indywidualna III stopnia Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie za wyróżniającą się pracę w poprzednim roku akademickim

Ukończone szkolenia

- VI 2009 „Najnowsze metody przetwarzania danych za pomocą programów z rodziny STATISTICA”, szkolenie zorganizowane przez StatSoft Polska Sp. z o.o. z siedzibą w Krakowie na Wydziale Matematyki Fizyki i Informatyki UMCS w Lublinie
- Zakres szkolenia:
- Podstawy data mining i STATISTICA Data Miner
 - Analiza danych ankietowych
 - Drzewa klasyfikacyjne i regresyjne
 - Analizy wielowymiarowe z elementami prognozowania i analizy szeregów czasowych
 - Sieci neuronowe

Żona Jarosława i matka Anny, Agaty i Franciszka.

¹ Motywacyjny dodatek dziekański do wynagrodzenia wyklucza możliwość ubiegania się i otrzymania Nagrody Rektora UMCS za osiągnięcia naukowe za dany rok.

2. WSKAZANIE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO²

Jako osiągnięcie naukowe wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. 2017 r. poz. 1789), które uznaję za znaczący wkład w rozwój nauk ekonomicznych, w dziedzinie nauki ekonomiczne, dyscyplinie ekonomia, wskazuję monografię:

Aleksandra Kowalska, *Ekonomiczne problemy fałszowania żywności. Instrumenty przeciwdziałania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2019 (ISBN 978-83-227-9202-5).

2.1. Informacje ogólne dotyczące dzieła stanowiącego znaczny wkład autora w rozwój dziedziny nauk ekonomicznych, dyscypliny ekonomia

- a) Tytuł osiągnięcia naukowego
Ekonomiczne problemy fałszowania żywności. Instrumenty przeciwdziałania
- b) Autor: Aleksandra Kowalska
Rok wydania: 2019
Liczba stron: 300
Nazwa wydawnictwa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Recenzent wydawniczy: **Prof. zw. dr hab. dr h.c. Mieczysław Adamowicz**, Katedra Ekonomii i Zarządzania, Wydział Nauk Ekonomicznych i Technicznych, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

2.2. Uzasadnienie wyboru problematyki badawczej, cele naukowe, pytania i hipotezy badawcze

Powodem podjęcia prac badawczych w obszarze **fałszowania żywności (*food adulteration*)** jest aktualność problematyki badań nad tym zjawiskiem oraz rosnąca świadomość polityków, badaczy i praktyków dotycząca znaczenia tego problemu dla społeczeństwa i gospodarki. Pomimo, że żywność fałszowano od czasów, w których stała się ona przedmiotem wymiany handlowej (Kowalczyk, 2014; Sawicki, 2009) i już w starożytności przewidziano dotkliwe sankcje dla fałszujących żywność (Korzycka i Wojciechowski, 2017; Kowalczyk, 2014), skala i zasięg fałszowania wciąż rosną. Globalizacja sprawia, że podatność często długich i złożonych łańcuchów dostaw żywności na zafałszowania i oszustwa (*food adulteration/ food fraud*) zwiększa się, a konsekwencje tych nadużyć są odczuwalne dla szerokiego grona nabywców i

² Wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. 2017 r. poz. 1789).

konkurentów oraz mają charakter ponadnarodowy (Kowalczyk, 2015; Kwasek, 2015; Marvin i in., 2016; Spink i Moyer, 2011).

Mimo coraz większej aktywności badaczy w tym obszarze (J. Spink, D.C. Moyer, L. Manning, J.M. Soon, M.Z. Wiśniewska, S. Kowalczyk, S.M. van Ruth, P.A. Luning, I.C.J. Silvis, C.T. Elliott, Y. Bouzembrak, H.J.P. Marvin, W. Pływaczewski, R. Płocki, W. Sawicki, J. Zhang i inni) oraz rosnącego zainteresowania uznanych organizacji ustanawiających i/lub zatwierdzających standardy (np. *British Standards Institution* - BSI czy *Global Food Safety Initiative* - GFSI), problem fałszowania żywności wydaje się być marginalizowany przez uczestników rynku, w tym zwłaszcza przedsiębiorstwa z branży rolno-spożywczej, organy stanowiące prawo, a także szereg innych instytucji. System prawa żywnościowego Unii Europejskiej (UE) koncentruje się na zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony zdrowia i życia człowieka, a dopiero potem ochrony interesu ekonomicznego konsumenta w odniesieniu do żywności, konkurencji i uczciwych praktyk handlowych (Korzycka i Wojciechowski, 2017). Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (USA) poszły o krok dalej i Ustawą modernizacyjną podpisaną w ostatecznym kształcie w 2015 r. wprowadziły obowiązek wdrożenia systemu HARPC (*Hazard Analysis and Risk-Based Preventive Controls*, System Analizy Zagrożeń i Opartych na Ryzyku Środków Zapobiegawczych wobec Żywności) w podmiotach z branży spożywczej wprowadzających żywność lub składniki żywności na rynek USA, w którym znaczenia nabierają zagrożenia celowo wprowadzane do łańcucha dostaw żywności (Wiśniewska, 2016). Upowszechnienie systemu HARPC było przełomem w podejściu do kwestii zapewnienia bezpieczeństwa żywności, w którym znaczenia nabrały działania zapobiegawcze i zagrożenia umyślnie wprowadzane do łańcucha dostaw.

Problemy fałszowania żywności i oszustw żywnościowych wpisują się w teorię manipulacji i oszustwa (*phishingu*) G.A. Akerlofa i R.J. Shillera (2015) znajdującej się w nurcie ekonomii behawioralnej. Stając w obliczu braku spójności w zakresie **definiowania pojęcia fałszowania żywności** w literaturze światowej i regulacjach prawnych, w swojej pracy proponuję określić je jako **umyślną lub nieumyślną zmianę właściwości środka spożywczego i nieinformowanie o tym nabywcy, co narusza jego interesy ekonomiczne i społeczne oraz ewentualnie stwarza zagrożenie dla zdrowia i/lub życia ludzi, przy czym na ogół jest to umotywowane przez względy ekonomiczne**. Bezpośrednim skutkiem fałszowania żywności jest obniżenie jej jakości i wprowadzenie nabywcy w błąd, co jest niezgodne z przepisami prawa żywnościowego. Wprowadzenie do obrotu zafałszowanych artykułów rolno-spożywczych ma szereg negatywnych konsekwencji o charakterze ekonomicznym, społeczno-politycznym i środowiskowym. Zjawisko fałszowania żywności może stwarzać zagrożenia dla zdrowia i życia konsumentów oraz zdrowia publicznego, chociaż sprawcy zafałszowań zwykle tego unikają. Fałszowanie żywności zagraża przede wszystkim bezpieczeństwu ekonomicznych interesów nabywców żywności i składników żywności, w tym konsumentów, a także konkurentów. Zakup zafałszowanych środków spożywczych oznacza pozyskanie nieekwiwalentnej wartości użytkowej w stosunku do kosztów nabycia (Kowalczyk, 2016). Fałszowanie żywności

może powodować powstawanie zagrożeń bezpieczeństwa żywności (w aspekcie ochrony zdrowia i interesów ekonomicznych konsumenta) oraz bezpieczeństwa żywnościowego na każdym etapie łańcucha dostaw żywności. Zagrożenia te można postrzegać w kategoriach negatywnych efektów zewnętrznych, których źródłem jest rolnictwo, przemysł spożywczy i handel żywnością. Internalizacji tych efektów sprzyja zwłaszcza aktywna rola państwa w korygowaniu mechanizmów rynkowych. Bezpieczeństwo żywnościowe i bezpieczeństwo żywności w aspekcie zdrowotnym i ekonomicznym stanowią ważny komponent bezpieczeństwa ekonomicznego, które wraz z bezpieczeństwem politycznym, społecznym, środowiskowym i militarnym tworzą system bezpieczeństwa państwa (Kowalczyk, 2016; Raczkowski, 2012). Bezpieczeństwo żywności i bezpieczeństwo żywnościowe są dobrami publicznymi, których mechanizm rynkowy nie jest w stanie efektywnie dostarczyć, niezbędna jest zatem aktywność państwa w celu zaspokojenia popytu na te dobra.

Wieloletnie doświadczenia licznych krajów świata pokazują, że sam rynek nie zapewnia skutecznej ochrony konsumenta i bezpieczeństwa żywności. Od wieków problemem było jednak ukształtowanie efektywnej relacji państwo-gospodarka, w tym trafny dobór instrumentów przeciwdziałania negatywnym zjawiskom, istotny dla funkcjonowania społeczeństwa i gospodarki. Ważne jest, aby kształtując relację państwo-gospodarka uwzględnić dziedzictwo historyczne i kulturowe danego kraju, system prawny, komponent polityczny i behawioralny, współczesne trendy cywilizacyjne, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i stan koniunktury gospodarczej. W swojej pracy przedstawiłam propozycję koncepcji racjonalnej polityki bezpieczeństwa żywności w UE oraz polityki przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności w Polsce i innych krajach członkowskich. Podjęłam próbę uzasadnienia włączenia zagadnień związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa żywności w wymiarze ekonomicznym do polityki żywnościowej UE oraz przedstawiłam propozycję doboru instrumentów służących realizacji tej polityki.

Przedmiotem prezentowanych badań są ekonomiczne aspekty fałszowania żywności oraz rola państwa w ograniczaniu skali tych zafałszowań.

Do badań wybrałam sektor mięsny ze względu na jego znaczenie ekonomiczne i rolę w żywieniu, a także fakt, iż jest on miejscem częstych naruszeń prawa żywnościowego. O relatywnie dużym znaczeniu branży mięsnej na tle innych działów przemysłu spożywczego w polskiej gospodarce świadczy m.in. miejsce przetworów mięsnych w strukturze spożycia żywności, skala wydatków konsumentów na przetwory mięsne, wielkość przemysłu mięsnego ze względu na wartość produkcji sprzedanej, udział w zatrudnieniu i w eksporcie, przewagi komparatywne polskiego przemysłu mięsnego i perspektywy rozwoju branży mięsnej, a zwłaszcza drobiarskiej ze względu na rosnący popyt w kraju i na świecie (Mroczek, 2015, 2017; Pawlonka, 2017). Przetwory mięsne charakteryzują się stosunkowo dużą podatnością na zafałszowania, co wynika zwłaszcza z możliwości sprawców (możliwości technicznych oraz w czasie i przestrzeni), ich motywacji (o charakterze ekonomicznym oraz kulturowym i behawioralnym) i istniejących środków ochrony (środków technicznych i zarządczych) (van Ruth, Huisman i Luning, 2017). Za punkt wyjścia do analizy czynników

motywujących sprawców do oszustw w branży mięsnej można przyjąć fakt, iż mięso i przetwory mięsne posiadają jednocześnie dwie cechy, tj. stosunkowo wysoką cenę i znaczącą pozycję w strukturze spożycia żywności. W literaturze przedmiotu można znaleźć potwierdzenie tego, że żywność luksusowa o relatywnie wyższej wartości za kilogram produktu (np. zioła i przyprawy) oraz żywność spożywana częściej i w większych ilościach (np. chleb) jest chętniej fałszowana ze względu na motywację ekonomiczną sprawców (Kowalska, Soon i Manning, 2018; Silvis, van Ruth, van der Fels-Klerx i Luning, 2017).

W świetle powyższych rozważań można dostrzec **istnienie dwóch głównych luk badawczych**. Pierwsza z nich, będąca przesłanką podjęcia prac badawczych, objawia się niedostatkiem opracowań na temat zjawiska fałszowania żywności, w tym istoty pojęcia, czynników determinujących podatność łańcucha dostaw na zafałszowania, zróżnicowania praktyk fałszowania żywności, działań urzędowej kontroli służących przeciwdziałaniu zafałszowaniom (w tym stosowanych sankcji) oraz ekonomicznych, społeczno-politycznych i środowiskowych skutków fałszowania żywności. Druga zidentyfikowana luka badawcza dotyczy roli państwa w przeciwdziałaniu fałszowaniu żywności oraz wzmocnienia wagi ochrony interesów ekonomicznych kupujących żywność w prowadzonej polityce bezpieczeństwa żywności i prawie żywnościowym wyznaczającym ramy tej polityki.

Aby wypełnić te luki badawcze, sformułowałam **główny cel pracy**, którym było **określenie istoty i złożoności zjawiska fałszowania żywności oraz określenie roli państwa w przeciwdziałaniu zafałszowaniom w łańcuchu dostaw żywności**. Wyniki przeprowadzonych badań mają jednocześnie znaczenie użytkowe i normatywne – wskazują na obszary, którym należy poświęcić więcej miejsca we współczesnej polityce żywnościowej Polski i UE, identyfikują narzędzia służące prewencji i łagodzeniu skutków oszustw żywnościowych oraz wskazują kierunki doskonalenia działań państwa i UE w obszarze walki z fałszowaniem żywności.

Główny cel badawczy został rozwinięty na **cele szczegółowe** oraz korespondujące z nimi **pytania i hipotezy badawcze (tabela 1)**.

Tabela 1. Cele szczegółowe, pytania i hipotezy badawcze

Cele szczegółowe	Pytania/ Hipotezy badawcze
CI. Identyfikacja przesłanek oddziaływania państwa na gospodarkę żywnościową na tle współczesnych uwarunkowań funkcjonowania rynku.	PI. Czym zdeterminowana jest potrzeba oddziaływania państwa na gospodarkę w obszarze ochrony nabywcy żywności i jego bezpieczeństwa oraz uczciwej konkurencji ³ ?

³ Podziału na konkurencję uczciwą i nieuczciwą dokonała H.G. Adamkiewicz-Drwiłło w pracy z 2010 r. pt. *Konkurencyjność przedsiębiorstw w świetle uwarunkowań współczesnej gospodarki*. Autorka stwierdziła, że uczciwa konkurencja opiera się na wykorzystaniu wzrostu produktywności majątku oraz wdrażaniu postępu technologicznego i organizacyjnego. Wydaje się, że warto dodać, iż konkurencja ta opiera się też na wykorzystaniu dostępnych informacji i zasobów wiedzy. H.G. Adamkiewicz-Drwiłło (2010) nieuczciwą konkurencją określiła wprowadzanie w błąd, oszukiwanie oraz działanie wykraczające poza powszechnie przyjęte zasady etyki biznesu. Wspieranie mechanizmów uczciwej konkurencji przez państwo polega na tworzeniu regulacji prawnych mających na celu zapobieganie nieuczciwej konkurencji, w tym także na ujawnianiu zachowań rynkowych wskazujących na konkurencję nieuczciwą.

<p>C2. Rozpoznanie istoty koncepcji <i>food integrity</i> związanej ze stosowaniem uczciwych praktyk w branży rolno-spożywczej, służących właściwej jakości, określenie jej głównych problemów oraz kluczowych uwarunkowań zapewnienia <i>food chain integrity</i></p>	<p>P2. Jakie są fundamentalne kwestie koncepcji <i>food integrity</i> i kluczowe czynniki warunkujące jej zapewnienie?</p>
<p>C3. Rozpoznanie istoty oszustw żywnościowych i zafałszowań, przegląd przyjętych w literaturze i praktyce klasyfikacji oszustw żywnościowych oraz analiza domniemanych ekonomicznych skutków tych zagrożeń.</p>	<p>P3. Czym jest i na czym polega zjawisko fałszowania żywności?</p>
<p>C4. Rozpoznanie i ocena istniejących wytycznych dotyczących narzędzi przeciwdziałania celowym zagrożeniom żywności (systemów zarządzania i systemów monitorowania mediów).</p>	<p>P4. Jakie są zalecenia dotyczące oceny podatności na oszustwa żywnościowe i zafałszowania?</p>
<p>C5. Wyodrębnienie stosowanych praktyk fałszowania mięsa i jego przetworów, z uwzględnieniem specyfiki produktu i etapu łańcucha dostaw, na którym znajduje się podmiot fałszujący żywność.</p>	<p>H1. Artykuły rolno-spożywcze z grupy technologicznej mięso i przetwory mięsne wyróżniają się spośród innych stosunkowo dużą podatnością na oszustwa żywnościowe i zafałszowania.</p> <p>H2. Praktyki fałszowania zależą od specyfiki przetworów mięsnych, w tym od rodzaju użytego do produkcji mięsa, grupy technologicznej wyrobu, obecności opakowania jednostkowego, a także możliwości sprawców wynikających z etapu łańcucha dostaw, na którym się znajdują.</p> <p>H3. Wykaz składników jest obszarem, w którym najczęściej stosowane są nieuczciwe praktyki rynkowe, których efektem jest zafałszowanie żywności.</p>
<p>C6. Zbudowanie teoretycznego uproszczonego modelu przeciwdziałania zafałszowaniom żywności i wskazanie w nim miejsc pożądanego oddziaływania państwa na gospodarkę.</p> <p>C7. Wyznaczenie kierunków doskonalenia działań państwa oraz Komisji Europejskiej, służących ochronie bezpieczeństwa interesów ekonomicznych nabywców żywności.</p>	<p>P5. Jakie są wyzwania dla państwa w obszarze przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności?</p>

Źródło: Opracowanie własne.

Problemem badawczym podjętym w niniejszej monografii była też próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, jakie narzędzia w rękach sektora prywatnego oraz publicznego mogą być przydatne w skutecznym przeciwdziałaniu zafałszowaniom żywności.

2.3. Struktura i treść pracy

Przyjęte cele, postawione pytania i hipotezy badawcze znalazły odzwierciedlenie w strukturze opracowania. Praca składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów oraz podsumowania i wniosków.

W rozdziale pierwszym przeprowadziłam rozważania dotyczące przesłanek oddziaływania państwa na gospodarkę żywnościową na tle współczesnych uwarunkowań funkcjonowania rynku. Dokonałam przeglądu szkół ekonomicznych, by zidentyfikować główne argumenty przemawiające na rzecz bądź przeciw ingerencji państwa w mechanizmy rynkowe. Poruszając się w zbiorze wielu teorii („dżungli teorii” (Gorynia, 2018)) reprezentujących różne podejścia do kształtowania relacji państwo-gospodarka, wybrałam te, które uzasadniają potrzebę aktywnej roli państwa w korygowaniu mechanizmów rynkowych w sektorze rolno-spożywczym. Odnosząc się do specyficznych cech gospodarki żywnościowej, w tym działalności rolniczej, wielowymiarowości pojęcia żywności oraz istoty pojęcia bezpieczeństwa żywnościowego i bezpieczeństwa żywności, wykorzystałam teorię dóbr publicznych i teorię internalizacji efektów zewnętrznych uzasadniając rolę państwa w gospodarce żywnościowej. W dalszej części rozdziału przedstawiłam współczesne uwarunkowania funkcjonowania rynku rolno-żywnościowego, które determinują podatność łańcuchów dostaw żywności na oszustwa i zafałszowania, a wśród nich proces globalizacji i jego następstwa oraz ekonomię manipulacji i oszustw. **Rozważania prowadzone w rozdziale pierwszym pozwoliły na udzielenie odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze (P1) oraz realizację pierwszego celu szczegółowego (C1), które korespondują ze sobą.**

W rozdziale drugim dokonałam krytycznego przeglądu stanu wiedzy dotyczącej koncepcji *food integrity*, obejmującej problematykę jakości i bezpieczeństwa żywności, identyfikowalności żywności, oszustw żywnościowych, fałszowania i autentyczności, w tym kwestii związanych z przekazywaniem informacji na temat żywności (znakowaniem). Zaproponowałam też autorską definicję pojęcia *food integrity* i pojęcia fałszowania żywności. Dokonałam identyfikacji kluczowych czynników wpływających na zapewnienie *food integrity* z perspektywy UE. Nakreśliłam działania organów urzędowej kontroli żywności w obszarze bezpieczeństwa i jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych w Polsce. Przedstawiłam własną typologię zagrożeń bezpieczeństwa żywności, z podziałem na zagrożenia przypadkowe i celowe, jako postulat uwzględnienia tych dwóch grup zagrożeń w procesie przeciwdziałania i łagodzenia skutków występowania zagrożeń bezpieczeństwa żywności. Omówiłam koncepcję identyfikowalności żywności w świetle przepisów prawa i innych uznanych wytycznych, w tym metody rejestracji danych. Dalsze rozważania miały na celu rozpoznanie istoty oszustw żywnościowych oraz fałszowania żywności, a także wskazanie ekonomicznych skutków tych zjawisk. **Treść rozdziału drugiego służyła odpowiedzi na drugie i trzecie pytanie badawcze (P2 i P3) oraz realizacji drugiego i trzeciego szczegółowego celu pracy (C2 i C3), które współgrają ze sobą.**

W rozdziale trzecim dokonałam analizy systemowych rozwiązań służących prewencji i walce z fałszowaniem żywności. W pierwszej części rozdziału

przedstawiłam sposób funkcjonowania systemu urzędowej kontroli żywności (ukż) w Polsce oraz przeprowadziłam dyskusję nad korzystaniem organów ukż z uprawnień do nakładania sankcji administracyjnych na fałszujących żywność. W dalszej kolejności omówiłam zasady i efekty działania systemów komunikacji między instytucjami ukż w poszczególnych krajach UE. Dokonałam identyfikacji różnic w funkcjonowaniu systemów RASFF (*the Rapid Alert System for Food and Feed*, System Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznych Produktach Żywnościowych i Środkach Żywnienia Zwierząt) i EU FFN & AAC (*the European Union Food Fraud Network and the System for Administrative Assistance and Cooperation*, Unijna Sieć Wymiany Informacji o Oszustwach Żywnościowych i System Pomocy i Współpracy Administracyjnej) oraz przedstawiłam wyniki analizy struktury informacji przekazanych za pomocą tych systemów. W trzeciej części rozdziału dokonałam przeglądu zaleceń dotyczących oceny podatności na oszustwa żywnościowe, która zajmuje ważne miejsce w systemach zarządzania bezpieczeństwem żywności uwzględniających celowe zagrożenia wprowadzane do łańcucha dostaw. **Wielowątkowa analiza rozwiązań systemowych służących prewencji i walce z fałszowaniem żywności umożliwiła udzielenie odpowiedzi na czwarte pytanie badawcze (P4) oraz realizację czwartego celu szczegółowego (C4), które są ze sobą ściśle powiązane.**

W rozdziale czwartym o charakterze poznawczym podjęłam problematykę naruszeń prawa żywnościowego w obszarze zafałszowań, przy czym do dyskusji i oceny wybrałam sektor mięsny. Na początku zaprezentowałam metodykę badania złożoności praktyk fałszowania żywności oraz uzasadniłam wybór do badań przetworów mięsnych. Scharakteryzowałam zastosowane metody badawcze i wykorzystane źródła danych. W oparciu o uzyskane wyniki badań zidentyfikowałam główne nieprawidłowości w oznakowaniu zafałszowanych produktów mięsnych oraz pokazałam różnice w sposobach fałszowania wyrobów z różnych grup technologicznych, wytworzonych przy użyciu różnych gatunków mięsa, produktów oferowanych luzem i w opakowaniu jednostkowym oraz produktów kontrolowanych w zakładach mięsnych i placówkach handlowych. Obliczyłam przedziały ufności, które pozwoliły na uogólnienie wyników badań Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHAR-S) na całą populację przetworów mięsnych wytworzonych w zakładach mięsnych w Polsce. Kontynuowałam także rozpoczętą w trzecim rozdziale dyskusję nad sankcjami w postaci administracyjnych kar pieniężnych nakładanymi na podmioty odpowiedzialne za zafałszowanie. **Wyniki badań i dyskusja dotycząca praktyk fałszowania przetworów mięsnych pozwoliła na pozytywną weryfikację wszystkich trzech hipotez badawczych (H1, H2, H3) oraz realizację piątego celu szczegółowego (C5), które ze sobą korespondują.**

Każdy z czterech pierwszych rozdziałów kończą **konkluzje** będące efektem własnych przemyśleń, stanowiące wkład do nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.

W rozdziale piątym przedstawiłam autorski model przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań w łańcuchu dostaw żywności, w którym wyróżniłam działania o charakterze *ex ante*, mające zapobiegać zafałszowaniom żywności i działania o

charakterze *ex post*, ograniczające skutki zafałszowań. Przedstawiłam też postulat, aby w polityce żywnościowej Polski i innych krajów unijnych uwypuklić znaczenie walki z celowymi zagrożeniami bezpieczeństwa żywności i ochrony interesów ekonomicznych konsumentów/ nabywców. Przeprowadziłam także dyskusję nad wyodrębnieniem w prawie żywnościowym ogólnego celu dotyczącego uczciwych i rzetelnych praktyk rynkowych, który ma służyć zapewnieniu większej ochrony przedsiębiorców. Dokonałam identyfikacji i analizy czynników determinujących podatność łańcucha zaopatrzenia w żywność na oszustwa żywnościowe i zafałszowania oraz wskazałam środowiskowe, społeczno-polityczne i ekonomiczne konsekwencje tych nadużyć. Pokazałam obszary przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności, w które jest lub powinno być zaangażowane państwo oraz wskazałam jakie instrumenty mogą pomóc w skutecznej walce z zafałszowaniami. Zasygnalizowałam też wartość i znaczenie „hybrydyzacji” działań sektora publicznego i sektora prywatnego, o charakterze narodowym i transnarodowym, w ograniczaniu skali zjawiska fałszowania żywności i oszustw żywnościowych. **Przedstawienie koncepcji polityki bezpieczeństwa żywności w rozdziale piątym oraz zbudowanie modelu przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań pozwoliło na udzielenie odpowiedzi na piąte pytanie badawcze (P5) oraz na realizację szóstego i siódmego szczegółowego celu pracy (C6 i C7), które ze sobą współgrają.**

W podsumowaniu i wnioskach odpowiedziałam na postawione pytania badawcze i potwierdziłam przyjęte hipotezy. W tej części pracy ponownie podkreśliłam, iż powszechna skłonność jednostek ekonomicznych do manipulacji i oszustw oraz egoizm jednostek, a także rosnąca podatność globalnych łańcuchów dostaw żywności na zafałszowania wskazują na potrzebę aktywnej roli państwa w zakresie ochrony nabywców żywności, w tym zwłaszcza konsumentów. Omówiłam najważniejsze przesłanki uzasadniające potrzebę oddziaływania państwa na gospodarkę w obszarze ochrony bezpieczeństwa nabywcy żywności oraz uczciwej konkurencji. Przed wszystkim jednak wskazałam instrumenty przeciwdziałania zafałszowaniom żywności, omówiłam rolę państwa w ich rozwoju i upowszechnianiu oraz przedstawiłam propozycję ich doskonalenia w celu zwiększenia ich skuteczności.

W podsumowaniu przedstawiłam także czynniki natury technologicznej, ekonomiczno-gospodarczej i kulturowej determinujące podatność mięsa i jego przetworów na zafałszowania. Dostarczyłam dowodów na to, że powodem zakwestionowania autentyczności większości artykułów rolno-spożywczych jest niezgodny z prawdą wykaz składników, przy czym możliwe jest zidentyfikowanie praktyk fałszowania charakterystycznych dla poszczególnych grup produktów żywnościowych i etapów łańcucha dostaw. Kolejnym, ważnym w realizacji postawionych celów wnioskiem było stwierdzenie, że w globalnym podejściu do ochrony żywności uwaga skoncentrowana jest na ocenie podatności na zagrożenia, zajmującej centralne miejsce w obszarze przeciwdziałania zafałszowaniom i oszustwom żywnościowym. Ponadnarodowy charakter problemu oszustw żywnościowych i zafałszowań wskazuje na potrzebę ujednoczenia przepisów prawa żywnościowego dotyczących tego zagadnienia oraz przyjęcia jednej wspólnej klasyfikacji oszustw

żywnościowych. Właściwą drogą wydaje się być budowanie silnych instytucji globalnych i narodowych do sprawowania wspólnych rządów nad żywnością (*food governance*), które będą sprzyjać zacieśnianiu współpracy sektora publicznego i prywatnego, na poziomie lokalnym i globalnym, w sferze regulacji i ustanawiania standardów (obligatoryjnych i dobrowolnych). Udział państwa w tym procesie daje niejako gwarancję jakości i skuteczności standardów i działań.

Na zakończenie wskazuję kierunki dalszych badań, które zostały już rozpoczęte w międzynarodowym zespole badawczym.

2.4. Źródła danych i metody badawcze

Dla przeprowadzenia opisanych powyżej badań zastosowane zostały następujące **metody badawcze**: analiza źródeł literaturowych, analiza dokumentów wtórnych (sprawozdań, raportów, wytycznych, informacji zawartych w decyzjach administracyjnych wydanych przez organy urzędowej kontroli żywności, roczników statystycznych), analiza ustawodawstwa krajowego i unijnego oraz orzecznictwa sądów administracyjnych (ustaw, rozporządzeń i wyroków sądu), analiza danych uzyskanych na wniosek z Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej ds. Zdrowia i Bezpieczeństwa Żywności (*EC DG Health and Food Safety, EC DG SANTE*), analiza danych pobranych z portalu RASFF oraz pogłębione wywiady swobodne z przedstawicielami urzędowej kontroli żywności w Polsce oraz EC DG SANTE.

Weryfikację hipotez badawczych przeprowadziłam w oparciu o metody statystyki opisowej i metody wnioskowania statystycznego, jak również o metody analizy i krytyki piśmiennictwa, metody badania dokumentów i wywiadu niestrukturyzowanego.

Aby zweryfikować postawione hipotezy badawcze oraz uogólnić wyniki uzyskane z próby na populację wszystkich przetworów mięsnych oraz populację kiełbas wytworzonych w Polsce, zastosowałam następujące **metody statystyczne**:

1. Metody statystyki opisowej, w tym opis tabelaryczny, graficzną prezentację wyników i klasyczne miary rozkładu,
2. Metody wnioskowania statystycznego, w tym:
 - elementy teorii estymacji (estymację przedziałową, czyli szacowanie wartości parametru za pomocą przedziału ufności),
 - testowanie hipotez statystycznych (testowanie hipotezy statystycznej o równości dwóch wskaźników struktury) (Ostasiewicz, Rusnak i Siedlecka, 2006).

Weryfikacji postawionych hipotez badawczych posłużyła przede wszystkim empiryczna część badań, w której wykorzystałam następujące **źródła danych**:

1. Informacje zawarte w decyzjach administracyjnych wydawanych przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHAR-S) w latach 2013-2018, dotyczące zafałszowania artykułów rolno-spożywczych, podane do publicznej wiadomości na stronie <https://www.ijhar-s.gov.pl>;
2. Sprawozdania roczne z realizacji zadań ustawowych wykonanych przez IJHAR-S z lat 2009-2017;

3. Niepublikowane dane otrzymane na wniosek z Wydziału Kontroli Artykułów Pochodzenia Zwierzęcego Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHAR-S) w Warszawie dotyczące kontroli jakości handlowej mięsa i jego przetworów w 2016 i 2017 r.;
4. Informacje o wynikach kontroli jakości handlowej żywności opracowane przez Departament Inspekcji Handlowej Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (IH UOKiK) w 2016 i 2017 r.;
5. Sprawozdania roczne z funkcjonowania Unijnej Sieci Wymiany Informacji o Oszustwach Żywnościowych i Systemu Pomocy i Współpracy Administracyjnej (*the European Union Food Fraud Network and the System for Administrative Assistance and Cooperation*, EU FFN & AAC) w 2016 i 2017 r.;
6. Niepublikowane dane otrzymane na wniosek z jednostki *Unit G5 Alerts, Traceability and Committees* funkcjonującej w strukturze Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej ds. Zdrowia i Bezpieczeństwa Żywności (*EC DG Health and Food Safety*, EC DG SANTE), dotyczące wymiany informacji między członkami sieci za pomocą systemu EU FFN & AAC w 2017 r.;
7. Portal Komisji Europejskiej dotyczący Systemu Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznych Produktach Żywnościowych i Środkach Żywnienia Zwierząt (*the Rapid Alert System for Food and Feed*, RASFF).

Ad. 1. W analizach prowadzonych na wyższym poziomie ogólności wykorzystałam informacje zawarte w decyzjach administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafałszowań artykułów rolno-spożywczych wydanych w latach 2013-2018 i podanych do publicznej wiadomości na stronie <https://www.ijhars.gov.pl>. Otrzymane wyniki obliczeń posłużyły weryfikacji hipotezy 1.

Do analizy o charakterze szczegółowym wzięłam informacje zawarte w decyzjach administracyjnych wydanych przez IJHAR-S, dotyczących zafałszowań artykułów rolno-spożywczych w grupie technologicznej mięso i przetwory mięsne, podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej Inspekcji zgodnie z art. 29 ust. 5 ujhars bądź art. 40a ust. 4a ujhars w okresie 30.11.2015-30.04.2018. Wybór do badań tego przedziału czasowego zdeterminowany był zwłaszcza zmianą przepisów prawnych w zakresie podawania do publicznej wiadomości informacji zawartych w decyzjach administracyjnych IJHAR-S dotyczących kar pieniężnych nakładanych na fałszujących żywność; obowiązek upubliczniania tych informacji na podstawie art. 40a ust. 4a ujhars powstał dopiero 30 listopada 2015 r. (obowiązek podawania do publicznej wiadomości informacji zawartych w decyzjach administracyjnych IJHAR-S dotyczących pozafinansowych sankcji administracyjnych nakładanych na fałszujących żywność z art. 29 ujhars powstał 24 października 2008 r.). Data końcowa tego okresu badawczego zbiega się z finalizacją prac nad budową bazy danych dotyczących zafałszowań.

Na potrzeby prowadzonych analiz stworzyłam bazę danych, wykorzystując informacje zawarte w decyzjach IJHAR-S związane ze stwierdzonymi zafałszowaniami mięsa i jego przetworów, w tym dane dotyczące: daty wydania decyzji, nazwy handlowej i rodzajowej produktu, powodu zakwestionowania (stwierdzonych

nieprawidłowości) oraz nazwy i adresu podmiotu wprowadzającego produkt do obrotu. W efekcie powstał arkusz kalkulacyjny w programie Microsoft Excel o wielkości 245 wierszy i 26 kolumn, czyli 6370 komórek. W bazie danych znalazły się informacje pochodzące ze 135 decyzji administracyjnych IJHAR-S dotyczące 244 zakwestionowanych produktów mięsnych, za które odpowiedzialnych było 127 producentów. Zebrane dane pozwoliły na weryfikację hipotezy 2 i 3.

Ad. 2. Analiza informacji pochodzących ze sprawozdań rocznych z realizacji zadań IJHAR-S w latach 2009-2017, w których znalazły się wyniki planowych kontroli jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych z podziałem na grupy towarowe, przyczyniła się do weryfikacji hipotezy 1.

Ad. 3. Ze względu na to, że pewne niezbędne do analizy dane nie były powszechnie dostępne, wnioskowałam u Naczelnika Wydziału Kontroli Artykułów Pochodzenia Zwierzęcego w GIJHAR-S o udostępnienie następujących danych dotyczących 2016 i 2017 r.: (a) liczba partii mięsa i jego przetworów skontrolowanych w zakresie znakowania; (b) liczba partii mięsa i jego przetworów zakwestionowanych w zakresie znakowania; (c) liczba partii kiełbas skontrolowanych w zakresie znakowania; (d) liczba partii kiełbas zakwestionowanych w zakresie znakowania.

Otrzymane dane pozwoliły na uogólnienie wyników badania próby losowej przez organy ukż na całą populację produktów mięsnych wytworzonych w Polsce, czyli zastosowanie wnioskowania statystycznego, służącego weryfikacji hipotezy 2 i 3.

Ad. 4. Analiza *Informacji o wynikach kontroli jakości i prawidłowości oznakowania mięsa i przetworów mięsnych pod kątem ujawniania zafalszowań tańszymi produktami* opublikowanej przez UOKiK w grudniu 2016 r. oraz *Informacji o wynikach kontroli jakości handlowej mięsa i surowych wyrobów mięsnych* opublikowanej przez UOKiK w 2017 r. posłużyła weryfikacji hipotezy 2.

Ad. 5. Analiza danych ze sprawozdań rocznych z funkcjonowania Unijnej Sieci Wymiany Informacji o Oszustwach Żywnościowych i Systemu Pomocy i Współpracy Administracyjnej (EU FFN & AAC) w 2016 i 2017 r. publikowanych na stronie Komisji Europejskiej (KE) (https://ec.europa.eu/food/safety/food-fraud/reports_en) pomogła w weryfikacji hipotezy 1.

Ad. 6. Z uwagi na fakt, iż raporty roczne z funkcjonowania systemu EU FFN & AAC z 2016 r. i 2017 r. nie zawierały wystarczających do analizy danych dotyczących informacji przekazanych za pomocą systemu między krajami – członkami sieci, co więcej zakres powszechnie dostępnych danych został zawężony w 2017 r., wnioskowałam za pośrednictwem poczty elektronicznej do jednostki *Unit G5 Alerts, Traceability and Committees* znajdującej się w EC DG SANTE o dostęp do następujących szczegółowych danych dotyczących 2017 r.: (a) liczba notyfikacji w poszczególnych kategoriach oszustw żywnościowych (*AAC FF cases*) i innych niezgodności (*AAC AA cases*); (b) liczba przypadków oszustw żywnościowych (*AAC FF cases*) i innych niezgodności (*AAC AA cases*) w poszczególnych kategoriach produktowych; (c) liczba notyfikacji dotyczących mięsa i produktów mięsnych (innych niż drób) oraz drobiu i produktów drobiowych w poszczególnych kategoriach oszustw

żywnościowych (*AAC FF cases*) i innych niezgodności (*AAC AA cases*); (d) lista najczęściej zgłaszanych nieprawidłowości dotyczących mięsa i produktów mięsnych innych niż drób oraz drobiu i produktów drobiowych w podziale na oszustwa żywnościowe (*AAC FF cases*) i inne niezgodności (*AAC AA cases*).

Dane uzyskane z EC DG SANTE pomogły w weryfikacji hipotezy 1 i 2.

Ad. 7. Portal RASFF jest narzędziem powszechnie dostępnym dla nabywców żywności, który może służyć do ukształtowania poglądu na temat praktyk stosowanych w łańcuchu dostaw żywności, których implikacją jest powstanie ryzyka dla zdrowia ludzi i/lub zwierząt. Stosując wybrane filtry (np. typ: żywność; kategoria zagrożeń: zafałszowanie/ oszustwo, etykietowanie nieobecne/ niekompletne/ niepoprawne, skład; data notyfikacji: 01.01.2004-30.09.2018; kategoria produktowa: mięso i przetwory mięsne inne niż drób, drób i produkty drobiowe; kraj: Polska; decyzja dotycząca ryzyka: poważne zagrożenie, brak poważnego zagrożenia, brak decyzji), podjęłam próbę oceny struktury zgłoszeń związanych z fałszowaniem żywności, ze szczególnym uwzględnieniem przetworów z mięsa czerwonego i mięsa białego oraz zgłoszeń związanych z Polską.

Ze względu na specyfikę obszaru badawczego, jakim są zafałszowania żywności, zdecydowałam się na wykorzystanie zwłaszcza materiałów wtórnych zebranych przez wiarygodne instytucje funkcjonujące na szczeblu krajowym oraz unijnym. Bowiernie problematyka zafałszowań ma bardzo negatywny wydźwięk i nie sposób prowadzić wywiadów czy ankiet wśród producentów żywności będących sprawcami bądź ofiarami nieuczciwych praktyk rynkowych. Zebrane przez IJHAR-S, IH, KE i GUS dane, uzupełniłam informacjami uzyskanymi podczas pogłębionych wywiadów swobodnych (niestrukturyzowanych) przeprowadzonych z pracownikami Wydziału Kontroli Wojewódzkiego Inspektoratu JHAR-S w Lublinie, z Naczelnikiem Wydziału Kontroli Artykułów Pochodzenia Zwierzęcego w GIJHAR-S w Warszawie, a także przedstawicielami jednostki *Unit G5 Alerts, Traceability and Committees* (segment EU FFN & AAC) i jednostki *Unit E2 Hygiene and Control Measures* (segment RASFF), znajdujących się w EC DG SANTE.

2.5. Wyniki badań, wnioski i rekomendacje

Udzielając odpowiedzi na **pierwsze pytanie badawcze (P1)** warto stwierdzić, za M. Bałtowskim i M. Miszewskim (2014), iż doświadczenia gospodarek najwyżej rozwiniętych krajów świata zdobywane w ostatnim półwieczu wskazują, że jedynie współdziałanie rynku i państwa jako regulatorów systemu gospodarczego prowadzi do stabilnego rozwoju i dobrobytu.

Jednym z efektów prowadzonego postępowania badawczego jest uporządkowanie argumentów przemawiających za potrzebą oddziaływania państwa na gospodarkę w obszarze ochrony nabywcy żywności i jego bezpieczeństwa oraz uczciwej konkurencji. Są to:

1. Żywności niczym nie można zastąpić, jest ona spożywana codziennie, a stan żywienia wpływa na jakość życia obywateli. Państwo ma obowiązek zapewnić społeczeństwu prawo do odpowiedniej żywności. Wydatki na żywność i napoje

bezalcoholowe od lat zajmują dominującą pozycję w strukturze wydatków ogółu gospodarstw domowych w Polsce.

2. Konsument, czyli nieprofesjonalista, jako słabe ogniwo w łańcuchu dostaw żywności ze względu na posiadane informacje i inne zasoby, wymaga ochrony, zwłaszcza, że ponosi całe ryzyko konsekwencji zdrowotnych związanych ze spożyciem żywności i konsekwencji ekonomicznych związanych z jej nabyciem. Głównym rodzajem nieprawidłowości w obszarze jakości handlowej stwierdzanym przez organy urzędowej kontroli żywności w Polsce jest błędne oznakowanie produktu żywnościowego, a tym samym wprowadzenie w błąd kupującego, który traci przez to podstawy do podejmowania świadomych wyborów związanych z żywnością.

3. Bezpieczeństwo żywności jest dobrem publicznym, którego mechanizm rynkowy nie jest w stanie efektywnie zapewnić. Społeczeństwo oczekuje od państwa zagwarantowania tego bezpieczeństwa, tym bardziej, iż państwo pełniące rolę regulatora, twórcy i strażnika ładu społeczno-gospodarczego nie ma odpowiednika w systemie globalnym.

4. Specyficzne cechy gospodarki żywnościowej, w tym zwłaszcza rolnictwa, a wśród nich: uzależnienie produkcji rolnej od warunków przyrodniczych, związek z ziemią i przestrzennymi warunkami przyrodniczymi, zmienność urodzaju, sezonowość produkcji, nietrwałość i niejednorodność surowców rolnych, wpływają na pozycję producenta rolnego w relacjach z innymi uczestnikami rynku. Rolnictwo i obszary wiejskie dostarczają szereg dóbr publicznych całemu społeczeństwu (bezpieczeństwo żywności, czyste gleby i wody, wysoka jakość powietrza, różnorodność biologiczna, krajobraz i kultura obszarów wiejskich, innowacje w rolnictwie itd.), tym samym generując dodatnie efekty zewnętrzne. Za realizację tej nowej funkcji rolnictwa, która narzuca mu wymóg dostarczania pożytków wszystkim członkom społeczeństwa, płaci państwo, czyli całe społeczeństwo. Rolnictwo, przemysł spożywczy i handel żywnością generują także ujemne efekty zewnętrzne o charakterze środowiskowym i społecznym, których internalizacja może być prowadzona poprzez negocjacje albo ingerencję państwa w mechanizm rynkowy.

5. Korporacje globalne zdominowały krajowe gospodarki. Za światową podaż żywności odpowiada coraz mniej coraz większych globalnych korporacji. Silna pozycja transnarodowych korporacji kierujących się głównie interesem akcjonariuszy może przekładać się na niższy poziom bezpieczeństwa żywności (Kowalczyk, 2017).

6. nierozwiązane od lat problemy w gospodarce, do których przyczynia się globalizacja (nierówności dochodowe, ubóstwo, wykluczenie społeczne, fałszowanie żywności itd.), a także kolejne załamania (kryzysy) są podstawą dla przedstawicieli różnych poglądów do wzmocnienia regulacji ze strony państwa.

7. Problem oszustw żywnościowych i zafałszowań nie słabnie na świecie, a globalizacja, długie i złożone łańcuchy dostaw, postęp technologiczny, rosnąca presja na obniżanie cen i zwiększająca się anonimowość rynku stwarzają kolejne możliwości i wzmacniają motywację sprawców do stosowania nieuczciwych i nielegalnych praktyk rynkowych.

8. Dość powszechna skłonność jednostek ekonomicznych do manipulacji i oszustw oraz egoizm jednostek wskazują na potrzebę regulacji rynku rolno-żywnościowego.

Należy stwierdzić, iż oddziaływanie państwa na gospodarkę żywnościową jest w pełni uzasadnione, jednak zakres i sposób regulowania rynku powinny być wyważone, a efektywność i skuteczność tego oddziaływania systematycznie weryfikowane. Chodzi bowiem jedynie o korygowanie zawodności rynku przy wykorzystaniu właściwie dobranych mechanizmów. Co więcej, przekazywanie kolejnych kompetencji państwu może prowadzić do błędnej alokacji zasobów, marnotrawstwa i osłabienia przedsiębiorczości, a wykorzystanie środków publicznych niejednokrotnie budzi poważne zastrzeżenia.

Udzielając odpowiedzi na **drugie pytanie badawcze (P2)**, pragnę podkreślić, że w zakresie interdyscyplinarnej koncepcji *food chain integrity* mieści się w istocie zarządzanie jakością i bezpieczeństwem żywności, zapewnienie identyfikowalności produktu w łańcuchu dostaw, zapewnienie autentyczności, zapobieganie i łagodzenie skutków zafałszowań żywności oraz przeciwdziałanie błędnemu jej oznaczaniu, walka z oszustwami żywnościowymi i terroryzmem żywnościowym. Osadzenie współczesnych systemów żywnościowych w szerokim kontekście o charakterze demograficznym, społecznym, technologicznym, ekonomicznym, politycznym i środowiskowym, wskazuje na zagrożenia, którym w koncepcji *food integrity* należy przeciwdziałać oraz na szanse, jakie powstają w wyniku postępu cywilizacyjnego, sprzyjające realizacji tej koncepcji. Wśród ważnych zagrożeń dla uczciwych i odpowiedzialnych wobec interesariuszy systemu żywnościowego praktyk, wymienić można: nierówności dochodowe, choroby cywilizacyjne związane z niewłaściwą dietą i szybkie rozprzestrzenianie się zagrożeń bezpieczeństwa żywności, które są następstwem procesów globalizacyjnych, uprzemysłowienie rolnictwa i rozwój korporacji transnarodowych oraz płynące z nich zagrożenia o charakterze środowiskowym i społecznym. Jednocześnie współczesna cywilizacja stwarza szereg szans dla efektywnej realizacji koncepcji *food integrity*. Są to m.in.: rozwój mediów umożliwiających łatwy dostęp do informacji; rosnąca świadomość konsumentów dotycząca żywienia, metod i warunków produkcji i dystrybucji żywności; nowe technologie sprzyjające podnoszeniu jakości żywności, wykrywalności zafałszowań, redukcji strat żywności w łańcuchu dostaw itd.; rozwój współpracy w zakresie stanowienia standardów na rzecz bezpieczeństwa żywności; utrzymanie możliwości finansowania rozwoju metod i systemów zarządzania *food integrity* z budżetu UE; rosnące znaczenie komunikacji w obszarze bezpieczeństwa żywności; rosnąca presja na rozwijanie zrównoważonych łańcuchów dostaw żywności.

Odpowiadając na **trzecie pytanie badawcze (P3)**, warto zaznaczyć, iż istota fałszowania żywności (*food adulteration*) tkwi w tym, iż zagraża ono interesom ekonomicznym nabywców środków spożywczych, innych podmiotów z branży i gospodarczym interesom państwa. Polski ustawodawca przyjął, że fałszowanie żywności może być umyślne lub powstać przypadkiem, przy czym poglądy ekspertów z różnych części świata nie są spójne w tym obszarze. Ze względu na fakt, iż skutki zafałszowań będą podobne zarówno w przypadku zagrożeń bezpieczeństwa żywności,

które są umyślnie wprowadzone do łańcucha dostaw, jak i zagrożeń, które powstaną przypadkiem, oraz z uwagi na trudności w kwalifikacji działań w obszarze łańcucha żywnościowego na celowe i przypadkowe, sądzę, że stanowisko Polski w tym względzie jest w pełni uzasadnione (choć nietypowe). Co więcej, podstawowe znaczenie w procesie przeciwdziałania zafałszowaniom żywności w Polsce mają mechanizmy postępowania administracyjnego. Nakładanie sankcji administracyjnych (często w postaci administracyjnych kar pieniężnych) na podmioty odpowiedzialne za stwierdzone nieprawidłowości, niezależnie od tego czy wprowadzenie zagrożenia do łańcucha dostaw żywności było zamierzone czy przypadkowe, pozwala na skuteczniejszą realizację przez te instrumenty funkcji represyjnej i prewencyjnej oraz promuje stosowanie najlepszych praktyk, które będą chronić nabywcę przed zanieczyszczeniem żywności. Efektem prowadzonych rozważań było zdefiniowanie pojęcia fałszowania żywności jako umyślną lub nieumyślną zmianę właściwości środka spożywczego i nieinformowanie o tym nabywcy, co narusza jego interesy ekonomiczne i społeczne oraz ewentualnie stwarza zagrożenie dla zdrowia i/ lub życia ludzi, przy czym na ogół umotywowane jest względami ekonomicznymi.

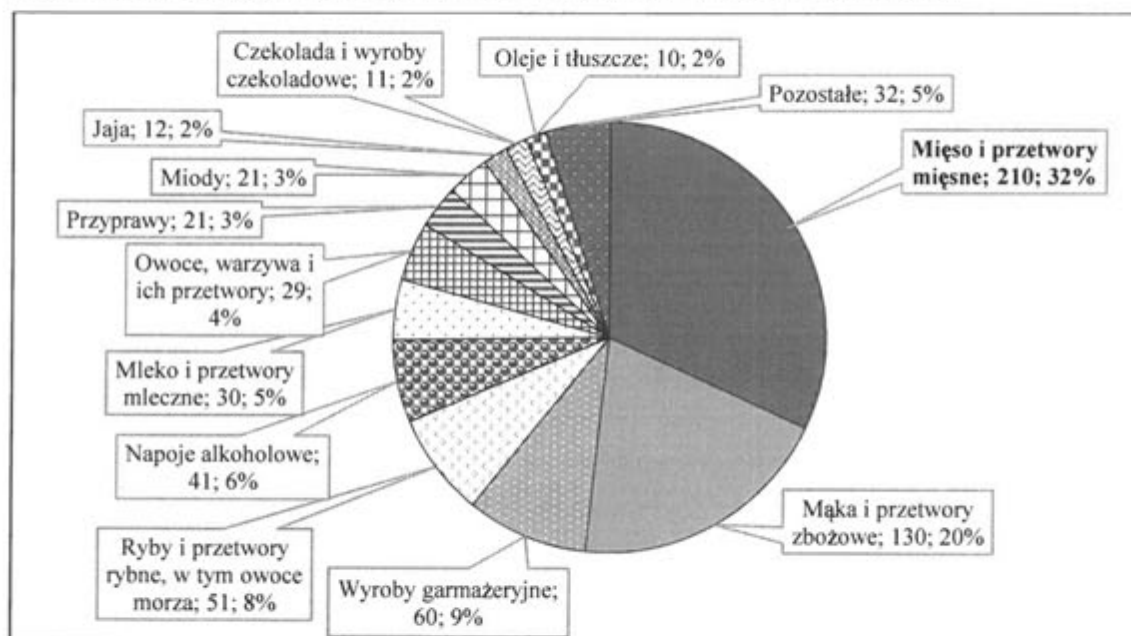
Analiza danych pochodzących z IJHAR-S i IH dotyczących zafałszowań artykułów rolno-spożywczych, a także z unijnych systemów komunikacji RASFF i EU FFN & AAC oraz analiza piśmiennictwa pozwoliły na pozytywną weryfikację wszystkich trzech postawionych hipotez badawczych (H1, H2 i H3).

Weryfikacja hipotezy 1

Specyfika technologii przetwórstwa mięsa wpływa na relatywnie wysoką podatność wyrobów mięsnych na zafałszowania. Wykrywalność zafałszowań surowca mięsnego i produktu finalnego jest mała, a badanie autentyczności przetworów mięsnych jest wyzwaniem dla technologów żywności oraz organów urzędowej kontroli żywności. Co więcej, fakt, iż mięso i jego przetwory posiadają jednocześnie dwie cechy: stosunkowo wysoką cenę i znaczącą pozycję w strukturze spożycia, tworzy szczególną pokusę dla fałszujących żywność ze względów ekonomicznych. Kolejne możliwości i motywacje stwarzają różnice w cenach poszczególnych gatunków mięsa oraz przydatność technologiczną surowców, która sprzyja podmianie składników. Podatność mięsa i jego przetworów na zafałszowania rośnie też za sprawą presji rynkowej na obniżanie kosztów w sektorze przetwórstwa mięsnego ze względu na konkurencję ze strony krajów azjatyckich i Ameryki Południowej.

Przegląd wyników kontroli planowych IJHAR-S z lat 2006-2017 pokazał, iż w grupie towarowej mięso i przetwory mięsne oznakowanie było kwestionowane relatywnie częściej niż w innych grupach. Analiza zgłoszeń dotyczących niezgodności z prawem żywnościowym, w tym oszustw żywnościowych przekazanych do systemu EU FFN & AAC przez organy nadzoru nad żywnością z krajów będących członkami sieci w latach 2016-2017 wykazała, że mięso i produkty mięsne wraz z drobiem to druga z kolei kategoria produktów żywnościowych, której notyfikacje dotyczyły najczęściej. Liczba notyfikacji w systemie RASFF przekazanych w latach 1980-2018 w kategoriach zafałszowanie/ oszustwo oraz nieobecne/ niekompletne/ niepoprawne etykietowanie była także stosunkowo wysoka w przypadku produktów mięsnych. Analiza informacji

pochodzących z decyzji administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafałszowanych artykułów rolno-spożywczych z lat 2013-2018 wykazała, że zdecydowanie najczęściej decyzji dotyczyło mięsa i jego przetworów (**rysunek 1**), co potwierdza pierwszą postawioną hipotezę badawczą (H1), która stanowi, że artykuły rolno-spożywcze z grupy technologicznej mięso i przetwory mięsne wyróżniają się wśród innych stosunkowo dużą podatnością na oszustwa żywnościowe i zafałszowania.

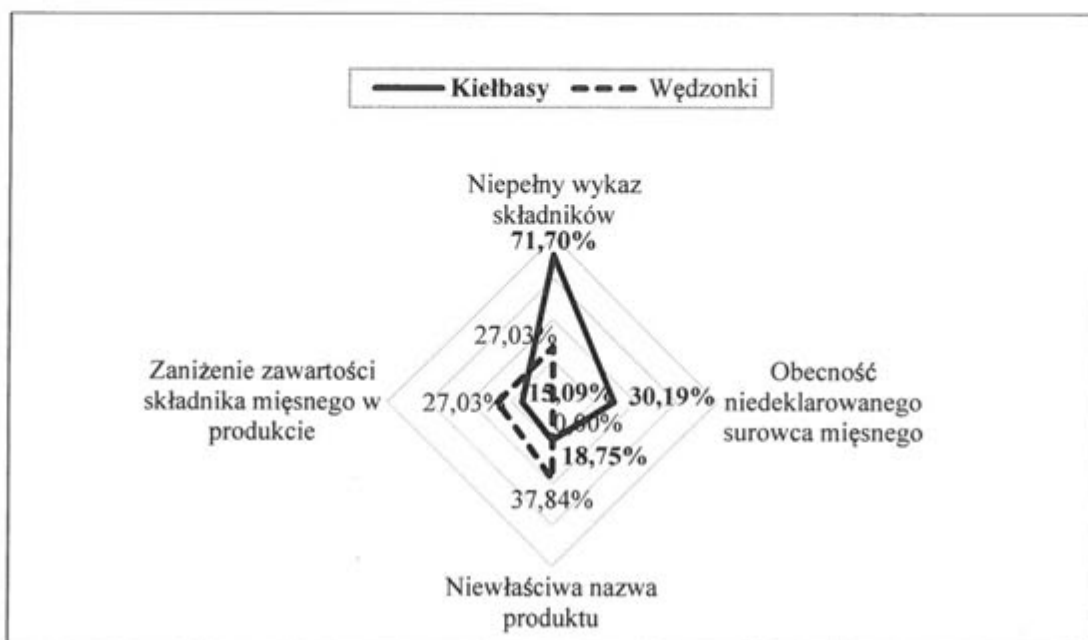
Rysunek 1. Struktura decyzji administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafałszowanych artykułów rolno-spożywczych z lat 2013-2018 ze względu grupę technologiczną produktu⁴

Źródło: Opracowanie własne na podstawie decyzji administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafałszowanych artykułów rolno-spożywczych publikowanych na <https://www.ijhars.gov.pl/> (dostępnych w dniu 13.09.2018).

Weryfikacja hipotezy 2

Analiza informacji zawartych w decyzjach administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafałszowań przetworów mięsnych z okresu 30.11.2015-30.04.2018 dowiodła, że najbardziej typową nieprawidłowością dla wędlin był wykaz składników, a dla części zasadniczych świeżego mięsa – zawyżenie zawartości wody w stosunku do deklaracji producenta. Co więcej, główne rodzaje nieprawidłowości stwierdzonych w grupie technologicznej kielbasy oraz w grupie technologicznej wędzonki różniły się między sobą. Swoistym powodem zakwestionowania kielbas był niepełny wykaz składników oraz obecność niedeklarowanego surowca mięsnego, podczas, gdy najczęściej występującym problemem w przypadku wędzonek była niewłaściwa nazwa produktu (**rysunek 2**).

⁴ Mimo że dla wykresów kołowych rekomendowana liczba klas wynosi maksymalnie 6, na rysunku 1 umieszczono 13 klas z następujących powodów: (1) wybuch skandalu żywnościowego w 2017 r. związanego ze skażeniem jaj i produktów pochodnych substancją fipronil; (2) J.C. Moore, J. Spink i M. Lipp (2012) wskazali, że oliwa z oliwek, mleko, miód i szafran to produkty najbardziej podatne na zafałszowania na świecie w latach 1980–2010; (3) oleje i tłuszcze są relatywnie często fałszowane w Europie.

Rysunek 2. Główne rodzaje nieprawidłowości w zakresie znakowania zafalszowanych kielbas i wędzonek upublicznionych przez IJHAR-S w okresie 30.11.2015-30.04.2018

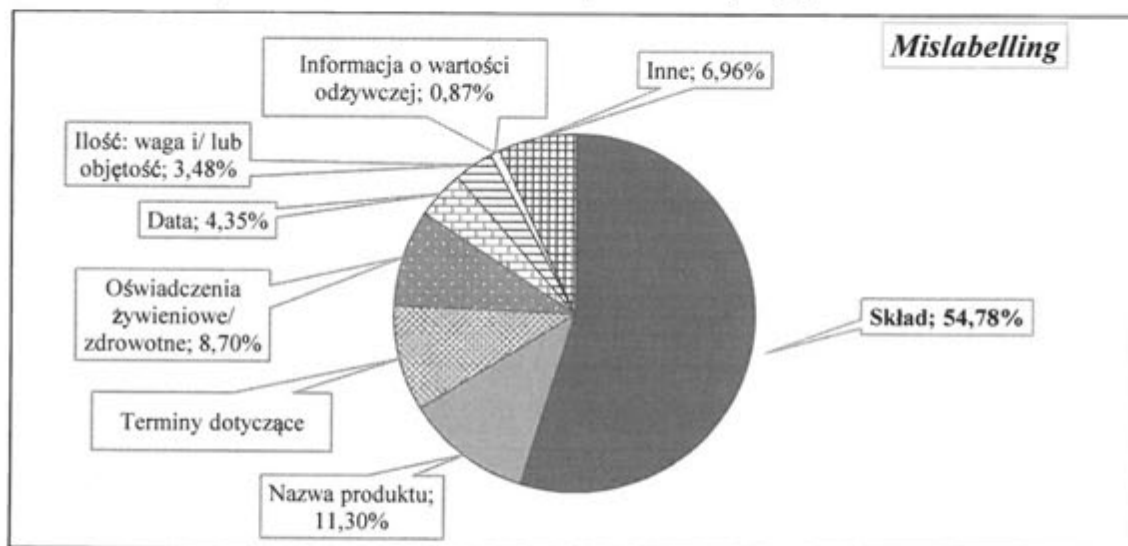
Źródło: Opracowanie własne na podstawie decyzji administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafalszowanych artykułów rolno-spożywczych publikowanych na <https://www.ijhars.gov.pl/> (dostępnych w dniu 30.04.2018).

W odniesieniu do głównych rodzajów nieprawidłowości stwierdzonych przez IJHAR-S w produktach mięsnych ogółem i w grupie technologicznej kielbasy zastosowano wnioskowanie statystyczne, aby uogólnić wyniki kontroli w próbie na całą populację. Estymacja przedziałowa, czyli szacowanie parametru za pomocą przedziału ufności, pozwoliła na uogólnienie stwierdzenia, że niepełny wykaz składników oraz obecność niedeklarowanego w oznakowaniu surowca mięsnego jest zjawiskiem częstszym w przypadku kielbas niż szeregu innych wyrobów mięsnych. Analiza kontroli jakości handlowej mięsa i przetworów mięsnych przeprowadzonych przez IH w latach 2016-2017 w kilkuset placówkach handlowych wykazała, że produkty sprzedawane luzem (bez opakowań jednostkowych) częściej nie spełniały wymagań w zakresie znakowania, a główne nieprawidłowości stwierdzone dla produktów mięsnych sprzedawanych luzem i tych w opakowaniach jednostkowych różniły się między sobą. Porównanie wyników kontroli IJHAR-S i IH pozwala stwierdzić, iż uchybienia w zakresie oznakowania mięsa i jego przetworów, za które odpowiedzialna jest placówka handlowa różnią się od tych, za którymi stoi producent, co wynika zwłaszcza z innych możliwości uczestników poszczególnych etapów łańcucha dostaw żywności. Dane uzyskane z Dyrekcji Generalnej KE ds. Zdrowia i Bezpieczeństwa Żywności pozwoliły na sporządzenie zestawienia głównych niezgodności z prawem żywnościowym dotyczących produktów z mięsa czerwonego oraz produktów z mięsa białego, przekazanych w ramach sieci EU FFN & AAC w 2017 r. Naruszenia zakwalifikowane do kategorii oszustw żywnościowych dotyczące produktów z mięsa białego i produktów z mięsa czerwonego wyraźnie różniły się między sobą. Powyższe analizy pozwoliły na pozytywną weryfikację hipotezy drugiej (H2), w której przyjęto, że praktyki fałszowania zależą od specyfiki przetworów mięsnych, w tym od rodzaju użytego do

produkcji mięsa, grupy technologicznej wyrobu, obecności opakowania jednostkowego, a także możliwości sprawców wynikających z etapu łańcucha dostaw, na którym się znajdują.

Weryfikacja hipotezy 3

Podstawą do zakwestionowania znacznej większości kontrolowanych przez IJHAR-S przetworów mięsnych od listopada 2015 r. do kwietnia 2018 r. były nieprawidłowości w wykazie składników. Estymacja przedziałowa pozwoliła na wyciągnięcie wniosku, iż w strukturze wykrytych zafałszowań ogółu przetworów mięsnych wyraźnie dominowały nieprawidłowości w zakresie wykazu składników, w tym niezgodności polegające na podaniu niepełnego wykazu. Badania, które autorka prowadziła w międzynarodowym zespole wykazały, że również w przypadku chleba znaczna większość nieprawidłowości stanowiących powód zakwestionowania autentyczności produktu dotyczyła wykazu składników (Kowalska, Soon i Manning, 2018). Ponad połowa notyfikacji przekazanych za pomocą systemu EU FFN & AAC w 2016 r., których podstawą były stwierdzone nieprawidłowości w znakowaniu żywności (*mislabelling*), dotyczyła składu produktu (**rysunek 3**). Analiza notyfikacji przekazanych w sieci RASFF w latach 1980-2018 w kategoriach zagrożeń bezpieczeństwa żywności mających ścisły związek z fałszowaniem żywności w ujęciu polskiego ustawodawcy dowiodła, że większość z nich dotyczyła składu produktu. Trzecią hipotezę badawczą (H3) o tym, że wykaz składników jest obszarem, w którym najczęściej stosowane są nieuczciwe praktyki rynkowe, których efektem jest zafałszowanie żywności, została zatem zweryfikowana pozytywnie.

Rysunek 3. Rozkład informacji dotyczących nieprawidłowości w znakowaniu żywności przekazanych za pomocą systemu EU FFN & AAC w 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie (EC, 2016).

Powyższe wyniki badań służyły jednocześnie realizacji pierwszej części głównego celu pracy, czyli pomogły w określeniu istoty i złożoności zjawiska fałszowania żywności.

Udzielając odpowiedzi na **czwarte pytanie badawcze (P4)** warto podkreślić, iż rząd USA i organizacja GFSI to instytucje, które miały znaczący wkład do zmiany

globalnego podejścia do ochrony żywności polegającego na przesunięciu istotnej części sił i środków do obszaru działań zapobiegawczych, w którym prym wiodzie ocena podatności na zagrożenia, której jedynie elementem jest analiza ryzyka. Uznane organizacje międzynarodowe, a wśród nich GFSI, SSAFE (*Safe Secure and Affordable Food For Everyone*) i PwC (*PricewaterhouseCoopers*) rekomendują, aby przeciwdziałanie oszustwom stało się integralną częścią systemu zarządzania bezpieczeństwem żywności. Warte uwagi jest powszechnie dostępne narzędzie opracowane przez organizację SSAFE we współpracy z PwC, holenderskimi naukowcami i przedstawicielami biznesu, w którym ocena podatności na oszustwa i/lub zafałszowania oparta jest o analizę pięćdziesięciu czynników determinujących tę podatność dotyczących możliwości potencjalnych sprawców, ich motywacji oraz zastosowanych środków kontroli o charakterze technicznym i zarządczym. Zasadniczą kwestią jest przeanalizowanie licznych determinant tej podatności, o charakterze endo- i egzogenicznym, wynikających z uwarunkowań o charakterze makro-, mezo- i mikroekonomicznym, uwzględniając specyfikę branży, organizacji i poszczególnych produktów żywnościowych. Do oceny wpływu tych czynników wykorzystuje się wiedzę, doświadczenie i opinie ekspertów. Nieco podobne zalecenia dotyczące oceny podatności na oszustwa żywnościowe i zafałszowania zawiera system TACCP (*Threat Assessment and Critical Control Points*, System Oceny Zagrożeń Zanieczyszczeniem Celowym i Krytyczne Punkty Kontroli), w którym rekomenduje się, aby manager przedsiębiorstwa starał się przewidzieć motywacje i potencjał sprawcy oraz możliwości przeprowadzenia ataku. Ponadto, w przewodniku PAS 96: 2017 zaleca się, aby każdy potencjalny obszar ataku oceniać oddzielnie, tj. zagrożenia dotyczące produktu, terenu zakładu wraz z zabudowaniami, organizacji i jej systemów informacyjnych. Analizie powinny zostać poddane wszystkie potencjalne zagrożenia, po to, aby skoncentrować siły i środki na tych priorytetowych, co jest w pełni uzasadnione ekonomicznie.

Ze względu na kolejne wybuchy skandali żywnościowych mające wielowymiarowe i bardzo dotkliwe skutki ekonomiczne, społeczno-polityczne i środowiskowe oraz niesłabnącą aktywność fałszujących żywność, wzrasta konieczność wprowadzenia do systemu prawa żywnościowego UE szczegółowych regulacji dotyczących tych obszarów. Po pierwsze, brakuje w unijnym systemie prawnym definicji oszustwa żywnościowego i zafałszowania. Po drugie, podejście do tych problemów jest niespójne w poszczególnych krajach UE, co zagraża swobodzie przepływu dóbr i usług na rynku wewnątrzspółnotowym, a także stabilności rozwoju światowego rynku rolno-żywnościowego. Co więcej, przyjęcie odmiennej klasyfikacji oszustw żywnościowych i zafałszowań w dwóch systemach nadzorowanych przez KE (RASFF i EU FFN & AAC) stanowi barierę w koordynacji działań tych systemów, która została rozpoczęta na poziomie Wspólnoty w 2017 r. Różnice w klasyfikacji oszustw żywnościowych pomiędzy systemami RASFF i EU FFN & AAC oraz amerykańskimi i brytyjskimi bazami danych na temat pojawiających się zagrożeń bezpieczeństwa żywności (EMA, USP FFD 2.0, HorizonScan), a także klasyfikacją przyjętą w dokumentach GFSI, sprawiają, że analiza przypadków oszustw żywnościowych i zafałszowań, która ma

niebagatelne znaczenie dla oceny podatności łańcucha dostaw na zagrożenia, jest utrudniona.

Wobec powyższego postuluję, aby przyjąć jeden punkt odniesienia w skali ogólnoświatowej, gdyż problem oszustw żywnościowych i zafałszowań ma charakter ponadnarodowy za sprawą globalizacji. Funkcjonowanie odmiennych regulacji prawnych dotyczących zagadnień bezpieczeństwa żywności, w tym oszustw i zafałszowań, stanowi zachętę dla nieuczciwych uczestników rynku, by dokonywać „nadużyć” w krajach, gdzie system prawny na to pozwala albo przewiduje znacznie łagodniejsze sankcje.

Zgodnie z wytycznymi z Białej Księgi analiza ryzyka nadal uznawana jest za podstawę, na której powinna opierać się polityka bezpieczeństwa żywności. Oznacza to koncentrowanie się na działaniach *ex post*, które służą prewencji przyszłych zagrożeń. Wydaje się, że ekonomicznie opłacalne i odpowiedzialne społecznie byłoby podejście, w którym obszar działań zapobiegawczych o charakterze *ex ante* opartych na ocenie podatności na zagrożenia i obszar działań *ex post* podejmowanych w oparciu o analizę ryzyka byłyby w równowadze.

Udzielając odpowiedzi na **piąte pytanie badawcze (P5)**, pragnę stwierdzić, że dogłębna analiza szerokiej krajowej i światowej literatury przedmiotu oraz analiza rozwiązań przyjętych na szczeblu krajowym i ponadnarodowym pozwoliła wskazać **instrumenty przeciwdziałania zafałszowaniom żywności**, określić rolę państwa w ich rozwoju i upowszechnianiu oraz przedstawić propozycje ich doskonalenia w celu zwiększenia skuteczności działań. Mając na uwadze główny problem badawczy, w **autorskim modelu przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności** przedstawiłam kluczowe działania o charakterze *ex ante* i *ex post*, podejmowane zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym (**rysunek 4**).

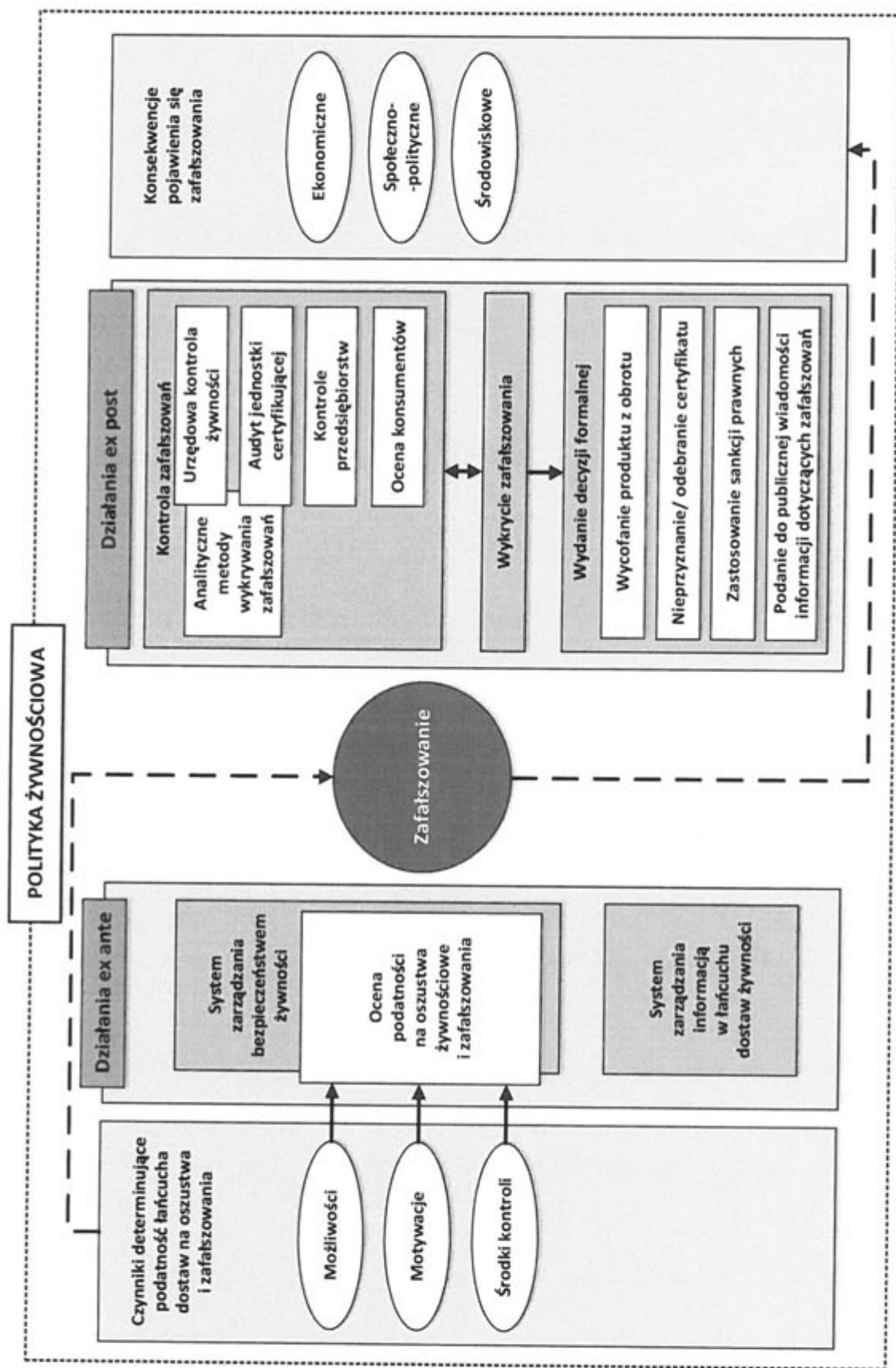
Wśród instrumentów służących zapobieganiu wystąpienia zagrożenia (*ex ante*) ważną pozycję zajmują **systemy zarządzania bezpieczeństwem żywności** (szczególnie te rekomendowane przez GFSI), których integralną częścią jest plan oceny podatności na oszustwa żywnościowe i zafałszowania. Powstaje pytanie czy pójść drogą USA i wprowadzić obowiązek stosowania się do zasad jednego z systemów uwzględniających celowe zagrożenia bezpieczeństwa żywności, którego integralną częścią jest ocena podatności na zagrożenia, czy stworzyć zachęty finansowe do wdrażania i utrzymywania tych systemów, np. w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej (WPR UE). Warta uwagi jest propozycja uznanych autorów, aby w nowym sposobie zarządzania bezpieczeństwem żywności położyć nacisk na współpracę sektora publicznego i prywatnego (Spink, Moyer i Whelan, 2016; Verbruggen, 2016), którego wyrazem może być wspólne ustanawianie standardów. Zaangażowanie państwa jest niejako gwarancją jakości systemów.

Kolejnym narzędziem są **systemy identyfikowalności produktu w łańcuchu dostaw żywności** czy inaczej **systemy zarządzania informacją w łańcuchu dostaw żywności** oparte na nowoczesnych metodach rejestracji danych, stanowiące zazwyczaj moduły wspomagające większe zintegrowane systemy informatyczne pomocne w

zarządzaniu łańcuchem dostaw. Stan wdrożenia systemów identyfikowalności zagrożeń pochodzących z produkcji zwierzęcej w branży rolno-spożywczej wynika m.in. z bardziej rozbudowanych uregulowań prawa żywnościowego w tym obszarze. O ile system identyfikowalności zwierząt żywych i produktów pochodzenia zwierzęcego jest rozwinięty w wielu krajach świata, o tyle możliwość śledzenia drogi innych towarów jest często ograniczona. Warto zaobserwować pozytywny trend występujący na obszarze UE, w którym więcej uwagi poświęca się zagrożeniom, których źródłem są niebezpieczne produkty roślinne, o czym świadczy kierunek rozwoju systemu TRACES (*TRAdE Control and Expert System*).

W cywilizacji informacyjnej, z którą mamy obecnie do czynienia, **rola informacji**, jako czynnika, a także produktu współczesnej gospodarki jest dominująca. Zasadnicze znaczenie w procesie przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności ma właśnie informacja. Można zaobserwować liczne pozytywne decyzje podejmowane w tym zakresie na szczeblu krajowym i międzynarodowym, jak np. udostępnienie informacji pochodzących z systemu TARCES podmiotom biznesowym czy wprowadzenie obowiązku upubliczniania informacji pochodzących z decyzji administracyjnych IJHAR-S dotyczących zafałszowań żywności. Sądzę jednak, iż podawanie do publicznej wiadomości każdej decyzji administracyjnej oddzielnie, na różnych stronach internetowych IJHAR-S i IH, nie jest dobrym rozwiązaniem. Stworzenie jednej powszechnie dostępnej bazy danych wpłynęłoby na optymalizację działań organów ukł służących prewencji i łagodzeniu skutków zafałszowań żywności. Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, kluczowi pracownicy ukł w Polsce nie mają bowiem szerokiego spojrzenia na sytuację w tym zakresie. Zebranie tych informacji w jedną bazę danych pozwoliłoby na prowadzenie analiz pomocnych w tworzeniu adekwatnych planów kontroli ukierunkowanych na realne problemy i skoncentrowanych na kwestiach priorytetowych. Większa byłaby szansa, aby rynek eliminował nieuczciwych producentów i handlowców, a autorzy analitycznych metod wykrywania zafałszowań mieliby ułatwione zadanie.

Informacje dotyczące zafałszowań żywności i innych nieprawidłowości z przeszłości mają zasadnicze znaczenie dla oceny podatności łańcucha dostaw, organizacji czy produktu na zagrożenia. **Źródłem tych informacji są systemy RASFF, EU FFN & AAC**, amerykańskie i brytyjskie bazy danych tworzone przez wspólne działania rządów i podmiotów sektora prywatnego, nowopowstające narzędzia informatyczne zasysające dane z tych źródeł, informacji urzędowych kontroli żywności i szeroko pojętych mediów. Ze względu na zasoby niezbędne w tworzeniu i utrzymywaniu tych systemów, w tym zasoby wiedzy, infrastrukturę czy środki finansowe, oraz z uwagi na pozytywne efekty zewnętrzne tych działań, państwo powinno wspierać tego rodzaju inicjatywy od strony merytorycznej i finansowej. Dzięki temu, instrumenty służące wspólnemu dobru, jakim jest bezpieczeństwo żywności, mogłyby być powszechnie dostępne i nie generować wygórowanych kosztów dla użytkowników.

Rysunek 4. Model przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród działań o charakterze *ex post* służących zapobieganiu występowania zafałszowań w przyszłości ważne miejsce zajmuje opracowywanie i upowszechnianie nowoczesnych **analitycznych metod wykrywania zafałszowań**. Podobnie jak w przypadku wielu innych innowacji procesowych (szerzej: Zakrzewska i Kijek, 2017), bez wsparcia publicznego, metody te mają ograniczone szanse na rozwój. Podstawowym instrumentem walki z fałszowaniem żywności są **administracyjne kary pieniężne** nakładane na sprawców przez właściwe organy ukł. Wydaje się, że system sankcji administracyjnych za wprowadzenie do obrotu żywności zafałszowanej wymaga pilnych zmian. Przesłanki i okoliczności popełniania tych zabronionych czynów są niejasne i trudne w interpretacji. W efekcie wymierzane kary nie są w pełni obiektywne i sprawiedliwe oraz nie spełniają w wystarczającym stopniu swych zasadniczych funkcji (represyjnej i prewencyjnej). Ważnym elementem systemu nadzoru nad bezpieczeństwem żywności we Wspólnocie jest **system wczesnego ostrzegania RASFF**, do którego organy ukł z krajów – członków przekazują powiadomienia o potencjalnych zagrożeniach, co niejednokrotnie skutkuje wycofaniem niebezpiecznego produktu z obrotu. System służy łagodzeniu skutków pojawienia się w obrocie żywności niebezpiecznej. Poza **działaniami organów urzędowej kontroli żywności i KE**, warto wspomnieć o roli **akredytowanych jednostek certyfikujących** sprawujących nadzór o charakterze rynkowym nad jakością i bezpieczeństwem żywności (np. żywności ekologicznej czy posiadającej Chronioną Nazwę Pochodzenia – ChNP, Chronione Oznaczenie Geograficzne – ChOG lub Gwarantowaną Tradycyjną Specjalność – GTS).

Stosowanie nieuczciwych i niedozwolonych praktyk w łańcuchu dostaw żywności, w tym fałszowanie żywności, ma liczne konsekwencje o charakterze ekonomicznym, społeczno-politycznym i środowiskowym, a zatem negatywnie wpływa na zrównoważony rozwój. Wykrycie zafałszowania i wycofanie zafałszowanych produktów z rynku generuje koszty dla przedsiębiorstw i oznacza zwiększenie wydatków z budżetu państwa (związanych m.in. z koniecznością prowadzenia dodatkowych kontroli i postępowania wyjaśniającego, z realizacją pakietów pomocy skierowanych do pracowników oraz uczciwych konkurentów). Utylizacja niezgodnej z wymaganiami żywności, której nie da się ponownie przetworzyć i oznaczyć, obciąża środowisko naturalne, a użycie zasobów w celu wytworzenia i dostarczenia tej żywności było niepotrzebne. Administracyjne kary pieniężne z założenia powinny być dotkliwe dla podmiotów odpowiedzialnych za zafałszowanie. Wśród pośrednich skutków pojawienia się zafałszowań na rynku wymienić można zwłaszcza utratę wizerunku, wartości marki, klientów i zmniejszenie wielkości sprzedaży, wzrost cen surowców i produktów gotowych oraz wprowadzenie embarga. Konsekwencje społeczne zafałszowań żywności są szczególnie dotkliwe dla alergików, wegetarian oraz osób, które ze względów religijnych nie spożywają pewnych gatunków mięsa.

Aktywne działania państwa w obszarze prewencji oszustw żywnościowych i zafałszowań pozwoliłyby na obniżenie kosztów ich powstawania, których część w obecnym ustroju pokrywa budżet państwa. Problem fałszowania żywności i oszustw żywnościowych ma charakter ponadnarodowy, a granice państw wykorzystywane są

niejednokrotnie po to, aby ukryć nielegalne operacje. Co więcej, rośnie rynkowa siła transnarodowych korporacji, a słabnie pozycja państw narodowych. Przyłączam się zatem do postulatów innych autorów, aby budować silne instytucje globalne do sprawowania wspólnych rządów nad żywnością (*food governance*), które sprawią, że organy władcze i instytucje regulacyjne różnych krajów będą ze sobą współpracować, a szereg działań będzie podejmowanych wspólnie przez sektor prywatny i państwowy. Ochrony bezpieczeństwa żywności w aspekcie zdrowotnym i ekonomicznym nie da się zapewnić bez wzmocnienia siły państw narodowych w zakresie ich podstawowych funkcji ustawodawczych i kontrolnych, ani bez „hybrydyzacji sprawowania rządów nad żywnością”. Do realizacji tego celu potrzebne są jednak dalsze badania.

Myślę, że warto podjąć się zbudowania międzynarodowego zespołu, który przeprowadzi analizę rozwiązań stosowanych w różnych częściach świata w obszarze przeciwdziałania i łagodzenia skutków oszustw żywnościowych i zafałszowań. Prowadzę już współpracę w tym zakresie z prof. Louise Manning z Royal Agricultural University, UK i dr. Johnem Spinkiem z Michigan State University, USA. Sądzę, że uwzględnienie uwarunkowań ekonomicznych, społecznych, politycznych, prawnych, religijnych i środowiskowych każdego kraju oraz próba oceny skuteczności podejmowanych działań ułatwiłyby benchmarking efektywnych rozwiązań.

Z uwagi na to, że weryfikacja skonstruowanego przeze mnie teoretycznego modelu przeciwdziałania zafałszowaniom żywności powinna być przeprowadzona w międzynarodowym środowisku, proces ten wymaga długiego horyzontu czasowego. Biorąc pod uwagę zakres przeprowadzonych badań i otrzymane wyniki, weryfikacja modelu przy wykorzystaniu metody delfickiej jest kierunkiem dalszych badań. Wierzę, że rozwój podjętej współpracy z liderami grup badawczych funkcjonujących w USA, Wielkiej Brytanii, Holandii i kilkunastu innych wiodących ośrodkach w krajach UE, w ramach akcji COST dotyczącej kultury bezpieczeństwa żywności i zarządzania bezpieczeństwem żywności w łańcuchach dostaw, przyczyni się do powołania zespołu ekspertów składających się z przedstawicieli świata nauki, biznesu, organizacji pozarządowych, organów władczych i instytucji regulacyjnych reprezentujących różne kraje świata.

2.6. Wkład pracy w rozwój nauk ekonomicznych

O wkładzie monografii *Ekonomiczne problemy fałszowania żywności. Instrumenty przeciwdziałania* do dziedziny nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia stanowią moim zdaniem przede wszystkim:

1. Opracowanie teoretycznego modelu przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności, a także wskazanie roli państwa w procesie przeciwdziałania zafałszowaniom.
2. Przedstawienie propozycji doboru, sposobu wykorzystania i doskonalenia narzędzi służących zapobieganiu zafałszowaniom żywności (o charakterze *ex ante* i *ex post*).

O wkładzie monografii w rozwój nauk ekonomicznych świadczą moim zdaniem także:

W wymiarze teoretycznym

- Sformułowanie definicji pojęcia fałszowania żywności i uzasadnienie jej poszczególnych elementów istotą problemu i jego skutków; przedstawienie dowodów na to, że fałszowanie żywności jest problemem natury ekonomicznej;
- Wydobywanie i naświetlenie problematyki ekonomii manipulacji i oszustwa (*phishingu*) oraz powiązanie jej z gospodarką żywnościową, bezpieczeństwem żywności i żywnościowym;
- Wyjaśnienie przesłanek uzasadniających potrzebę aktywnej roli państwa w korygowaniu mechanizmów rynkowych w sektorze rolno-spożywczym, w tym zwłaszcza w obszarze ochrony interesów ekonomicznych nabywców żywności;
- Przedstawienie fundamentalnych kwestii koncepcji *food integrity*, jej głównych problemów i czynników warunkujących jej zapewnienie; wprowadzenie autorskiej definicji pojęcia *food integrity*.

W wymiarze metodycznym

- Przedstawienie i dogłębna krytyczna analiza wielu dostępnych źródeł informacji na temat zafałszowań żywności i innych niezgodności z prawem żywnościowym z przeszłości;
- Zastosowanie estymacji przedziałowej w celu uogólnienia wyników badań IJHAR-S na całą populację przetworów mięsnych wytworzonych w zakładach mięsnych w Polsce.

W wymiarze empirycznym

Przeprowadzenie pionierskich w skali polskiej i światowej badań nad istotą i złożonością praktyk fałszowania żywności, które umożliwiły:

- wskazanie głównych obszarów naruszeń prawa żywnościowego, których efektem jest między innymi fałszowanie żywności;
- określenie związku między specyfiką przetworów mięsnych, w tym rodzajem użytego do produkcji mięsa, grupą technologiczną wyrobu, obecnością opakowania jednostkowego oraz możliwościami sprawców wynikającymi z etapu łańcucha dostaw, na którym się znajdują a stosowanymi praktykami fałszowania;
- wyznaczenie kierunków doskonalenia działań państwa oraz KE służących ochronie bezpieczeństwa interesów ekonomicznych nabywców żywności, którym służy analiza stosowanych praktyk fałszowania żywności.

W wymiarze praktycznym

- Przegląd i analiza rozwiązań systemowych służących prewencji i walce z fałszowaniem żywności przyjętych na szczeblu państwowym i ponadnarodowym, tj. systemów urzędowej kontroli żywności (ukż), systemów komunikacji między organami ukż (RASFF, EU FFN & AAC, EUROPHYT, TRACES) i systemów

zarządzania bezpieczeństwem żywności; pokazanie mocnych i słabych stron w konstrukcji tych systemów; sformułowanie rekomendacji dla przedsiębiorstw oraz podanie zaleceń dla polityki gospodarczej w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa żywności;

- Zaproponowanie typologii zagrożeń bezpieczeństwa żywności, która może pomóc skuteczniej zgłaszać incydenty żywnościowe do systemu RASFF bądź EU FFN & AAC, efektywniej współdzielić informacje wewnątrz organizacji, wybrać właściwy system zarządzania bezpieczeństwem żywności oraz metody i narzędzia wspomagające to zarządzanie, a także posłużyć wieloczynnikowej ocenie podatności na zagrożenia;
- Opracowanie koncepcji racjonalnej polityki bezpieczeństwa żywności w UE, w której znaczenia nabierają zagadnienia związane z zapewnieniem bezpieczeństwa żywności w wymiarze ekonomicznym;
- Stworzenie całościowej koncepcji polityki przeciwdziałania i łagodzenia skutków zafałszowań żywności w Polsce i innych krajach UE oraz przedstawienie propozycji doboru instrumentów służących realizacji tej polityki;
- Wytyczenie kierunków doskonalenia działań państwa i UE w obszarze przeciwdziałania, walki i łagodzenia skutków zafałszowań i oszustw żywnościowych, w tym przedstawienie propozycji zmian w systemie prawnym i systemie instytucji wyodrębnionych z aparatu administracji publicznej;
- Przedstawienie propozycji „hybrydyzacji” działań sektora prywatnego i publicznego oraz działań podejmowanych na szczeblu lokalnym i globalnym w kwestii przeciwdziałania, walki i łagodzenia skutków zafałszowań i oszustw żywnościowych, w ramach koncepcji *food governance*.

3. ROZWÓJ ZAINTERESOWAŃ NAUKOWYCH PO UZYSKANIU STOPNIA DOKTORA NAUK EKONOMICZNYCH

3.1. Informacje na temat liczby, typu i zasięgu oddziaływania opublikowanych prac naukowych po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

Poza wskazanym osiągnięciem naukowym omówionym w punkcie 2. autoreferatu, mój dorobek naukowy przedłożony do oceny obejmuje 37 prac opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych (wykaz dorobku, załącznik nr 4). Przed doktoratem opublikowałam 9 samodzielnych prac naukowych, 4 spośród nich ukazały się w czasopiśmie o zasięgu krajowym. W okresie VI 2009-III 2019, po uzyskaniu stopnia doktora, opublikowałam łącznie 38 prac, z czego 32 prace przygotowałam samodzielnie, a pozostałe 6 we współautorstwie (tabela 2). W celu podniesienia jakości badań i opracowań naukowych aktywnie podejmuję współpracę z innymi badaczami z ośrodków naukowych w Wielkiej Brytanii, USA i w Polsce (m.in. z Royal Agricultural University, UK, University of Central Lancashire, UK, Harper Adams University, UK, Michigan State University, USA, z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w

Lublinie), a także z praktykami gospodarczymi (radcą prawnym i doradcą ds. rolnictwa ekologicznego z Polski, specjalistą ds. zarządzania ryzykiem w łańcuchu żywnościowym z Wielkiej Brytanii). Odczuwając potrzebę włączenia się do dyskusji nad zagadnieniami związanymi z szeroko rozumianym funkcjonowaniem gospodarki rolno-żywnościowej prowadzonej na poziomie międzynarodowym, 13 prac po uzyskaniu stopnia doktora napisałam w języku angielskim, co stanowi 34% łącznej ich liczby.

Wśród publikacji zgłoszonych do oceny znajduje się: 1 artykuł wydany w czasopiśmie z bazy *Journal Citation Reports* (JCR), posiadający współczynnik wpływu *Impact Factor* (IF) pięcioletni o wartości 3,891, 1 artykuł wydany w czasopiśmie z bazy *Web of Science (Emerging Sources Citation Index)* i 1 artykuł wydany w czasopiśmie z bazy *Scopus*. W strukturze mojego dorobku naukowego uzyskanego po doktoracie przeważają artykuły opublikowane w czasopismach o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Do tych czasopism należą: „Food Control”, „LogForum”, „Acta Universitatis Agriculturae Silviculturae Mendelianae Brunensis”, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia”, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie”, „Marketing i Rynek”, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, „Problemy Jakości”, „Towaroznawcze Problemy Jakości”, „Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego”, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H – Oeconomia”. Ponadto, opublikowałam dwie prace przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych w czasopismach „Problemy Ekologii” i „Wiadomości Statystyczne”.

Pragnę dodać, że oczekuję na ostateczną decyzję redaktora w czasopiśmie „British Food Journal” (z bazy JCR) dotyczącą jednej pracy przygotowanej we współautorstwie, która została poprawiona zgodnie z niewielkimi uwagami recenzentów (*minor revision*).

Jestem recenzentką prac naukowych w takich czasopismach, jak: „Acta Scientiarum Polonorum. Seria: Oeconomia”, „LogForum” i „International Journal of Management and Enterprise Development” (IJMED). W 2018 r. zostałam członkiem Komitetu Redakcyjnego czasopisma „International Journal of Economics, Finance and Management” (IJEFM), Science Publishing Group, NY, USA.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych opublikowałam dwie monografie naukowe (jedną w Wydawnictwie Difin i jedną w Wydawnictwie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie). Pierwsza monografia stanowi w dużej części podsumowanie mojego dorobku sprzed doktoratu i znaczna jej część pochodzi z mojej rozprawy doktorskiej. Druga monografia jest moją rozprawą habilitacyjną. Opublikowałam też trzy prace w recenzowanych materiałach konferencyjnych. Materiały z dwóch konferencji: ‘Enterprise and Competitive

Environment’ organizowanej przez Wydział Biznesu i Nauk Ekonomicznych Mendel University w Brnie w Czechach oraz ‘Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy’ organizowanej przez Wydział Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, zostały wysłane do indeksacji w bazie *Web of Science* (WoS). W okresie po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych opublikowałam 11 rozdziałów w recenzowanych monografiach naukowych. Byłam też redaktorem trzech naukowych monografii wieloautorskich.

Poza wskazanymi pracami naukowymi w moim dorobku znalazła się także ekspertyza dotycząca oceny i diagnozy województwa lubelskiego w kontekście nowej Strategii oraz wyzwań związanych z potencjałem rozwoju rolnictwa i produkcji wysokiej jakości żywności, którą wykonałam na zamówienie Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w 2019 r.

Tabela 2. Zestawienie dorobku naukowego po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

Rodzaj publikacji	Liczba publikacji	Punktacja MNiSW (za 2016 r.) ⁵	Punktacja MNiSW (za 2016 r.) z uwzględnieniem współautorstwa
Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych znajdujących się w bazie JCR lub na liście ERIH	1	40	28
Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych znajdujących się w bazie WoS	1	13	13
Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopiśmie międzynarodowych lub krajowych (innych niż w bazach JCR, WoS lub na liście ERIH), w tym:	33	329	326
Monografie naukowe	2	105 ⁶	105
Artykuły w czasopiśmie naukowych	17	177	174
Publikacje w recenzowanych materiałach konferencyjnych	3	0 [30] ⁷	0 [22,5)]

⁵ W przypadku monografii naukowej z 2010 r. przyjąłam punktację zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 grudnia 2016 r. w sprawie przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym i uczelniom, w których zgodnie z ich statutami nie wyodrębniono podstawowych jednostek organizacyjnych. W przypadku monografii naukowej z 2019 r. przyjąłam punktację zgodnie z Komunikatem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 18 stycznia 2019 r. w sprawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe.

⁶ Jw.

⁷ W nawiasie kwadratowym przedstawiam prawdopodobną liczbę punktów za dwie prace opublikowane w materiałach konferencyjnych, które są obecnie w procesie indeksacji w WoS. Zaznaczam jednak, że nie uwzględniłam ich w łącznej liczbie punktów (w kategoriach „razem”).

Rozdziały w monografiach naukowych	11	47	47
Autorstwo lub współautorstwo opracowań zbiorowych, prac badawczych, w tym:	3	15	5
Redakcja monografii naukowych	3	15	5
Razem, w tym:	38	397	372
Publikacje samodzielne	32; 84%	336	336
Publikacje we współautorstwie	6; 16%	61	36
Publikacje w języku polskim	25; 66%	268	255
Publikacje w języku angielskim	13; 34%	129	117

Źródło: Opracowanie własne.

Sumaryczny 5-letni Impact Factor moich opublikowanych prac naukowych według listy *Journal Citation Report (JCR)* wynosi **3,891**.

Liczba cytowań mojego dorobku naukowego oraz indeks Hirscha (h-index) dla moich prac według uznanych baz przedstawiam w tabeli 3.

Tabela 3. Cytowalność dorobku naukowego habilitanta

Nazwa bazy	Liczba cytowań	h-index
WoS (wg WoS Cited Reference Search)	15 (w tym 3 autocytywania)	3
WoS (wg WoS Basic Search),	6 (w tym 1 autocytywanie)	2
Scopus	13 (w tym 3 autocytywania)	2
Publish or Perish	87 (w tym 18 autocytywań)	5
Google Scholar	89	4

Źródło: Oddział Informacji Naukowej, Biblioteka Główna UMCS w Lublinie.

Na ostateczną decyzję redaktora czasopisma „British Food Journal” (w bazie JCR, 5-year IF 1,583) oczekuje artykuł Zuba-Ciszewska, M., Kowalska, A., Manning, L. i Brodziak, A., *Organic milk supply in Poland: market and policy developments*, poprawiony przeze mnie po recenzjach. Mój udział w przygotowaniu tej pracy wynosi 30%⁸.

Obecnie mój autorski artykuł na temat *Patterns of non-compliance in the agri-food chain* jest przyjęty do recenzji w czasopiśmie „International Journal of Economics, Finance and Business Management Studies” indeksowanym w bazie *European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS)*.

⁸ Mój udział w tym opracowaniu obejmował: współtworzenie koncepcji artykułu, mentoring, zgromadzenie znacznej części literatury, napisanie wstępu oraz części dotyczącej rynku żywności ekologicznej w Polsce i na świecie, poprawienie tekstu po recenzjach, przygotowanie odpowiedzi dla recenzentów.

Kolejny artykuł pt. *A study of the authenticity of food supplements in Poland*, którego byłam pomysłodawczynią i główną autorką, a który przygotowałam wspólnie z M. Bieniek z UMCS w Lublinie i L. Manning z Royal Agricultural University, UK został przyjęty do recenzji w czasopiśmie „Food Control” indeksowanym w bazie JCR (5-year IF 3,891).

3.2. Opis merytoryczny dorobku naukowego – kierunki i nurty badawcze

Moje zainteresowania naukowe wpisują się w dwa główne nurty badawcze, tj.

1. **Ekonomiczne problemy fałszowania żywności i oszustw żywnościowych (patrz 3.2.1),**
2. **Konkurencyjność rolnictwa ekologicznego i jego rola w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich (patrz 3.2.2),**

i cztery obszary, w których opublikowałam po kilka prac naukowych, tj:

3. **Czynniki wpływające na rozwój biogospodarki (3.2.3),**
4. **Problematyka jakości i bezpieczeństwa żywności (3.2.4),**
5. **Uwarunkowania rozwoju rynku opakowań (3.2.5),**
6. **Kwestia zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego (3.2.6).**

Od początku mojej pracy zawodowej prowadzę działalność naukowo-badawczą w obszarze agrobiznesu. Pierwszą pracę naukową opublikowałam samodzielnie w 2005 r. w czasopiśmie „Wiadomości Statystyczne” na temat **Skala zmian struktury demograficznej ludności wiejskiej w woj. lubelskim w okresie międzypisowym**. W moich kolejnych publikacjach naukowych koncentrowałam się na problematyce sektora rolno-spożywczego i problemach rozwoju obszarów wiejskich, w tym zwłaszcza konkurencyjności rolnictwa ekologicznego w odniesieniu do innych systemów gospodarowania. Efektem mojej aktywności naukowej w tym obszarze było przygotowanie i obrona rozprawy doktorskiej na temat **Uwarunkowania konkurencyjności rolnictwa ekologicznego na przykładzie producentów owoców i warzyw z województwa lubelskiego** w szóstym roku pracy na stanowisku asystenta w Zakładzie Gospodarki Żywnościowej na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie.

Jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii, wśród moich zainteresowań naukowych znalazły się zagadnienia związane z bezpieczeństwem żywności i bezpieczeństwem żywnościowym, systemy zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności, efektywność w rolnictwie oraz problematyka innowacji ekologicznych. Pragnę dodać, że wątki te kontynuowałam po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych, przy czym poszerzałam zwłaszcza badania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa żywności w aspekcie zdrowotnym i ekonomicznym, które stanowi ważną składową bezpieczeństwa ekonomicznego. Przedmiotem moich badań była także realizacja WPR UE w polskim rolnictwie i na obszarach wiejskich. Zgodnie z klasyfikacją B. Fiedora (2013, za: Gorynia, 2018) moje zainteresowania badawcze wpisywały się zwłaszcza w następujące subdyscypliny dyscypliny ekonomia: mezoekonomia, ekonomia rolnictwa i wsi, ekonomia ekologiczna i zrównoważonego rozwoju. Większość analiz prowadziłam wtedy na

poziomie mikro, mezo i makroekonomicznym, z czasem w swoich pracach zaczęłam prowadzić analizy na poziomie globalnym (zob. Gorynia i Kowalski, 2013).

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii prowadziłam też badania naukowe w subdyscyplinie bioekonomia, zakorzenionej w ogólnej teorii zrównoważonego rozwoju, koncentrując się wielokrotnie na uwzględnianiu efektywności poszczególnych podsystemów: społecznego, gospodarczego, przyrodniczego, ale także procesów i powiązań pomiędzy tymi systemami przy uwzględnieniu interakcji między ich składowymi. Systematyczny rozwój moich zainteresowań naukowych sprawił, iż najważniejszym obszarem moich badań stały się **ekonomiczne problemy oszustw żywnościowych i fałszowania żywności**. Opublikowane przeze mnie prace naukowe z tego zakresu wpisują się w ekonomię manipulacji i oszustwa G.A. Akerlofa i R.J. Shillera (2015) reprezentujących nurt ekonomii behawioralnej. Kierunki badawcze, które rozwijałam po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych związane były z konsumpcją i zachowaniami konsumentów, gospodarką opakowaniową, problematyką jakości i bezpieczeństwa żywności w dwóch wymiarach, tj. zdrowotnym i ekonomicznym, a także bezpieczeństwa żywnościowego, czy szeroko rozumianych aspektów związanych z efektywną alokacją zasobów tkwiących w rolnictwie i gospodarce żywnościowej. Interesują mnie także zagadnienia prawa żywnościowego.

3.2.1. Ekonomiczne problemy fałszowania żywności i oszustw żywnościowych

Problematyka związana z oszustwami żywnościowymi i zafałszowaniami stanowi obecnie dominujący i najważniejszy obszar moich zainteresowań naukowych. Opublikowałam dotychczas 14 prac w ramach wskazanego nurtu badawczego (w tym monografię stanowiącą osiągnięcie naukowe wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki), kolejne dwie prace są w recenzji (jedna w czasopiśmie z listy ERIH PLUS i jedna w czasopiśmie z bazy JCR). Przedmiotem rozważań w moich pracach z tego zakresu była istota zjawiska fałszowania żywności oraz zjawiska oszustw żywnościowych (publikacje [13], [11], [3], [1]), na rzecz których dokonałam przeglądu definicji fałszowania żywności w literaturze światowej i systemach prawnych różnych krajów świata ([11], [2], [1]). Prowadziłam też dyskusję nad przesłankami zafałszowywania produktów żywnościowych oraz podjęłam próbę identyfikacji branż i produktów, które są relatywnie częściej przedmiotem zafałszowań ([13], [4], [2]). Rozpoznałam i wykorzystałam wiele dostępnych źródeł informacji i danych na temat zafałszowań żywności, które poddałam krytyce, a jednocześnie wszechstronnie wykorzystałam do oceny skali zjawiska fałszowania żywności, jego istoty i złożoności ([13], [9], [7], [6], [5], [4], [3], [2]). Analiza stosowanych praktyk fałszowania różnych produktów żywnościowych służyła do wyznaczenia kierunków doskonalenia działań państwa oraz KE na rzecz ochrony bezpieczeństwa interesów ekonomicznych nabywców żywności. Konstruktywna krytyka rozwiązań systemowych służących ochronie żywności i jej nabywcy umożliwiła wskazanie kierunków doskonalenia działań prewencyjnych i określenie roli państwa w tym obszarze. Dokonałam przeglądu

systemów zarządzania bezpieczeństwem żywności uwzględniających celowe zagrożenia wprowadzane do łańcucha dostaw oraz przeanalizowałam zalecenia dotyczące oceny podatności na oszustwa żywnościowe, która zajmuje ważne miejsce w tych systemach ([12], [11]). Podjęłam się oceny funkcjonowania systemów wymiany informacji o oszustwach żywnościowych, zafałszowaniach i niebezpiecznych produktach żywnościowych w UE, tj. systemu RASFF oraz sieci EU FFN i systemu AAC, zestawiałam zasady ich funkcjonowania i prowadziłam wszechstronne analizy struktury zgłoszeń przekazywanych w ramach systemów ([9], [6], [5], [4], [2]). Pragnę podkreślić, że jestem jednym z pierwszych badaczy w literaturze polskiej i światowej, który analizuje dane pochodzące z systemu EU FFN & AAC dotyczące niezgodności z prawem żywnościowym, w tym zafałszowań (zarówno te publikowane, jak i niepublikowane, a otrzymane na wniosek z EC DG SANTE). Ocenie poddałam też system urzędowej kontroli żywności w Polsce oraz system sankcji administracyjnych za wprowadzenie do obrotu żywności zafałszowanej. W efekcie przedstawiłam propozycje zmian w systemie prawnym i systemie ukł w Polsce ([11], [3]). Konceptualizacja problemu *food chain integrity* oraz identyfikacja głównych sterowników powstawania i działania ryzyka zagrażającego tej koncepcji była przedmiotem rozważań w pracy [8]. W kolejnych publikacjach dokonałam analizy i oceny nowych zasad znakowania żywności w aspekcie jakości żywności i zapewnienia bezpieczeństwa konsumenta, czy inaczej systemu przekazywania konsumentom informacji na temat żywności głównie za pomocą kodu uzupełniającego opakowań jednostkowych ([7], [6], [5]). Podjęłam próbę konceptualizacji pojęcia autentyczności żywności w odniesieniu do pojęcia zafałszowania i oszustwa żywnościowego (z ekonomicznego punktu widzenia) oraz przedstawiłam wyniki własnych badań empirycznych weryfikujących: (1) wiedzę i postawy konsumentów wobec żywności autentycznej [10]; (2) sposób postrzegania tych zagadnień przez studentów Wydziału Ekonomicznego UMCS w Lublinie [1]. Poza wskazanym osiągnięciem naukowym, najważniejszą publikacją z tego obszaru jest artykuł [2], którego byłam pomysłodawczynią. Mój wkład w jego opracowanie wynosi 70%⁹. Uzyskane wyniki badań we wskazanym obszarze umożliwiły mi rozwój szerokiej współpracy międzynarodowej zwłaszcza z prof. L. Manning z Royal Agricultural University, UK, ale także innymi badaczami ze znanych europejskich ośrodków akademickich (w ramach akcji COST finansowanej z programu Horyzont 2020) oraz z USA. Prof. J. Spink z Michigan State University, USA, napisał do mnie w listopadzie 2018 r. list, w którym docenił mój wkład do światowej literatury poprzez publikację artykułu [1] i wyraził chęć współpracy, którą rozpoczęliśmy.

Po uzyskaniu stopnia nauk ekonomicznych

⁹ Jestem autorką części *Background to the Polish cereal sector*, zebrałam i opracowałam dane, których źródłem były decyzje IJHAR-S dotyczące zafałszowań oraz system EU FFN & AAC, jestem autorką wszystkich tabel i rysunków, miałam znaczący wkład w zgromadzenie literatury, współtworzyłam wstęp, podsumowanie i konkluzje. Ponadto, dokonałam głównych poprawek zgodnie z uwagami recenzentów i uczestniczyłam w przygotowaniu odpowiedzi dla recenzentów. Uwagi jednego z recenzentów do mojej części *Background* były następujące: „Excellent presentation of the size and the type of market – this is important to explain why this is important to address. This is a benchmark example how to write a background of the economic and market structure”.

- [1] Kowalska, A. (2018). The Study of the Intersection Between Food Fraud/Adulteration and Authenticity. *Acta Universitatis Agriculturae Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 66(5), s. 1275-1286, w bazie Scopus.
- [2] Kowalska, A., Soon, J.M. i Manning, L. (2018). A study on adulteration in cereals and bakery products from Poland. *Food Control*, 92, s. 348-356, w bazie JCR, 5-year IF 3,891. Mój udział procentowy wynosi 70%¹⁰.
- [3] Kowalska, A. i Kowalski, J. (2018). *Administrative Liability Related to Food Fraud. A case of Poland*. S. Kapounek i V. Kočiš Krůtilová (eds.), 21st Annual International Conference 'Enterprise and Competitive Environment', March 22-23, Faculty of Business and Economics, Mendel University in Brno, Czech Republic, Conference Proceedings, s. 339-350 (wysłane do indeksacji w WoS). Pobrane z http://ece.mendelu.cz/wcd/w-rek-ece/ece2018_fin.pdf. Mój udział procentowy wynosi 50%¹¹.
- [4] Kowalska, A. (2018). *Unfair information practices related to meat and meat products in Poland*. Proceedings of the 2018 International Scientific Conference 'Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy' No 2, Warsaw, June 7-8, Faculty of Economic Sciences, Warsaw University of Life Sciences – SGGW in Warsaw, Poland, s. 31-38 (wysłane do indeksacji w WoS). Pobrane z http://65.wne.sggw.pl/wp-content/uploads/2018/06/program-szczeg%C3%B3lC5%82owy_strona_druk.pdf
- [5] Kowalska, A. (2018). Kwestia przekazywania konsumentom informacji na temat żywności na opakowaniach jednostkowych. *Problemy Jakości*, (8), s. 19-28.
- [6] Kowalska, A. (2017). *Nieprawidłowości w znakowaniu głównym rodzajem oszustw żywnościowych*. Materiały konferencyjne z Konferencji „Zarządzanie Bezpieczeństwem i Jakością Żywności-9” pod patronatem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Polskiego Forum ISO 9000, Biura Zarządzania Jakością, Środowiskiem i BHP, Europejskiej Uczelni w Warszawie, Zakopane 15-17 października 2017 r., s. 115-124.
- [7] Kowalska, A. (2017). Znakowanie żywności w aspekcie jej jakości i bezpieczeństwa konsumenta. W: E. Skrzypek, A. Piasecka i S. Sagan (red.), *Nowa jakość a zadowolenie interesariuszy*, (s. 143-155). Lublin: Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.
- [8] Kowalska, A. (2017). An Evolving Issue of Food Chain Integrity. W: A. Matuszak-Flejszman i K. Joachimiak-Lechman (red.), *Current Trends in Commodity Science. Selected Aspects of Organization, Product and Process Management* (s. 119-129). Poznań: Poznań University of Economics and Business, Faculty of Commodity Science.
- [9] Kowalska, A. (2017). Systemy wymiany informacji o oszustwach żywnościowych w Unii Europejskiej. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, Tom XVIII, Zeszyt 9, Część I, s. 71-85.
- [10] Kowalska, A. (2017). Postawy konsumentów wobec autentyczności produktów żywnościowych. *Problemy Jakości*, (9), s. 34-42.
- [11] Kowalska, A. (2017). Problematyka oszustw żywnościowych w przepisach prawa i standardach branżowych. *Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie*, 4(45), s. 30-41.
- [12] Kowalska, A. (2016). HACCP, TACCP, VACCP – what is the difference between these management methodologies used in food industry? W: A. Skrzypek (red.), *Determinants*

¹⁰ Jw.

¹¹ Byłam pomysłodawczynią opracowania, autorką wstępu, części dotyczącej problematyki fałszowania żywności, oszustw żywnościowych i przestępstw wobec żywności, współautorką przeglądu regulacji prawnych dotyczących tych zagadnień, a także części, w których przedstawiono wyniki badań, dyskusji i konkluzje. Zgromadziłam większość literatury. Byłam odpowiedzialna za poprawę artykułu po recenzjach i odpowiedzi dla recenzentów. Wyniki badań zaprezentowałam na konferencji 'Enterprise and Competitive Environment' na Mendel University w Brnie w Czechach.

and consequences of network society (s. 97-109). Lublin: Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Faculty of Economics, Department of Quality and Knowledge Management.

- [13] Kowalska, A. (2016). Problem fałszowania żywności w Polsce. *Problemy Jakości*, (9), s. 28-35.

3.2.2. Konkurencyjność rolnictwa ekologicznego i jego rola w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich

Problematyka związana z konkurencyjnością systemu rolnictwa ekologicznego stanowiła kluczowy obszar moich zainteresowań naukowych przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych. Ten wątek badań kontynuowałam i rozwijałam także po uzyskaniu stopnia doktora. Wzorem M.Z. Wiśniewskiej (2005) traktuję system rolnictwa ekologicznego jako system zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności na etapie produkcji pierwotnej, wnoszący znaczący wkład w rozwój (ład) zintegrowany obszarów wiejskich łączący w zrównoważony sposób rozwój gospodarczy, społeczny i ochronę środowiska (Borys, 2014). Jakość stała się punktem wyjścia w moich rozważaniach na temat uwarunkowań konkurencyjności rolnictwa ekologicznego. W swoich pracach z tego obszaru wielokrotnie podkreślałam znaczenie integracji procesów biologicznych z procesami społeczno-gospodarczymi, co jest wyróżnikiem koncepcji bioekonomii (Maciejczak, 2018). W ramach wskazanego obszaru opublikowałam 9 prac naukowych po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych ([1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9]) i 3 prace naukowe przed jego uzyskaniem ([10], [11], [12]).

Moje prace z tego obszaru, głównie o charakterze badawczym, miały na celu analizę i ocenę teoretycznych i praktycznych aspektów rolnictwa ekologicznego oraz określenie wpływu stosowania metod rolnictwa ekologicznego na zdolność do konkurencyjności producentów i całego sektora produkcji ekologicznej ([9], [7], [6], [4], [3], [2]). Wybrałam do badań producentów ekologicznych owoców i/lub warzyw, gdyż stanowili oni większość rolników stosujących ekologiczne metody produkcji w regionie. Porównanie konkurencyjności producentów ekologicznych owoców i/lub warzyw oraz producentów konwencjonalnych owoców i/lub warzyw, głównie przez pryzmat osiągniętych wyników ekonomicznych, pozwoliło na nieco wyższą ocenę pozycji konkurencyjnej systemu rolnictwa ekologicznego [4]. Prowadzone badania pozwoliły na ocenę efektywności ekonomicznej jednostek produkcyjnych oraz ich zyskowności ([9], [6], [4], [2]). Zidentyfikowałam też przyczyny różnic w poziomie i randze poszczególnych składników kosztów bezpośrednich i pośrednich ponoszonych w ekologicznych i konwencjonalnych gospodarstwach ogrodniczych, wskazałam bariery rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz zagrożenia rozwoju konwencjonalnych gospodarstw ogrodniczych [9]. Rozpoznałam źródła przewagi konkurencyjnej osiągniętej przez gospodarstwa ekologiczne, tkwiące w materialnych i niematerialnych zasobach tych podmiotów [7]. W kolejnych pracach zidentyfikowałam czynniki o charakterze formalno-prawnym, politycznym, rynkowym i organizacyjnym wpływające na rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce i innych krajach UE oraz przeanalizowałam trendy, jakie zaznaczały się na światowym rynku żywności ekologicznej ([5], [1]). W jednej z

prac przedstawiłam swój pogląd na temat wykorzystywania w rolnictwie inżynierii genetycznej w odniesieniu do stosowania ekologicznych metod gospodarowania [8]. W najnowszej pracy wpisującej się w omawiany nurt badawczy, która jest w procesie wydawniczym w czasopiśmie „British Food Journal”, dokonałam wraz ze współautorkami analizy zmian w podaży i popycie na ekologiczne mleko w Polsce, a także ich uwarunkowań. Wskazałyśmy pożądane kierunki rozwoju rynku mleka w Polsce oraz przedstawiłyśmy propozycje zmian polityki gospodarczej w tym obszarze.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [1] Kowalska, A. (2013). Trends in the organic market worldwide. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 15(4), s. 218-223.
- [2] Kowalska, A. (2013). Efektywność ekonomiczna gospodarstw ekologicznych. W: J. Tyburski i S. Żakowska-Biemas (red.), *Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania produkcji żywności ekologicznej* (s. 132-150). Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.
- [3] Kowalska, A. (2012). Integracja w tworzeniu kapitału społecznego ekologicznych gospodarstw ogrodniczych w świetle badań. W: E. Skrzypek (red.), *Zintegrowany system zarządzania w organizacjach* (s. 299-311). Lublin: Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.
- [4] Kowalska, A. (2010). *Jakość i konkurencyjność w rolnictwie ekologicznym*. Warszawa: Difin.
- [5] Kowalska, A. (2010). Czynniki wpływające na rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce i innych krajach europejskich. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H – Oeconomia*, 44(1), s. 47-63.
- [6] Kurek, A. i Studzińska, B. (2010). Nadwyżka bezpośrednia w produkcji marchwi w systemach: ekologicznym i konwencjonalnym. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*, 2(1), s. 387-397. Mój udział procentowy wynosi 50%¹².
- [7] Kowalska, A. (2010). Analysis of the competitive potential of organic horticultural holdings (results of research), *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 12(6), s. 96-103.
- [8] Kurek, A. (2009). Rolnictwo ekologiczne czy inżynieria genetyczna? W: E. Bojar i K. Pylak (red.), *EkoLubelszczyzna XXI wieku. Podnoszenie świadomości o żywności ekologicznej mieszkańców regionu* (s. 27-41). Lublin-Toruń: Wydawnictwo TNOiK „Dom Organizatora”.
- [9] Kurek, A. (2009). Poziom i struktura kosztów w ekologicznych i konwencjonalnych gospodarstwach ogrodniczych (wyniki badań). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 11(1), s. 235-243.

Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [10] Kurek, A. (2008). Rolnictwo ekologiczne w wybranych województwach lubelskim i świętokrzyskim po 1 maja 2004 roku (wyniki badań). *Problemy Ekologii*, 12(1), s. 33-38.
- [11] Kurek, A. (2006). Rola firmy Symbio w rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie lubelskim w latach 1998-2005. Realizacja koncepcji rozwoju zrównoważonego. W: M. Adamowicz (red.), *Przedsiębiorstwa i organizacje publiczne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich* (s. 101-111). Prace Naukowe Nr 39 Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW w Warszawie.

¹² W artykule współtworzyłam wstęp, zakończenie oraz część, w której zaprezentowano wyniki badań. Byłam autorką metodyki badań.

- [12] Kurek, A. (2005). Kapitał intelektualny w rozwoju rynku żywnościowych produktów ekologicznych w Polsce. W: E. Skrzypek (red.), *Materiały VIII Międzynarodowej Konferencji Naukowej – tom I Kapitał intelektualny jako szansa na poprawę jakości zarządzania w warunkach globalizacji* (s. 445-460). Lublin: Zakład Ekonomiki Jakości i Zarządzania Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.

3.2.3. Czynniki wpływające na rozwój biogospodarki

Wychodząc z rozważań na temat konkurencyjności rolnictwa ekologicznego i jego roli w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich (3.2.2) w sposób naturalny zaczęłam rozwijać nurt badań związany z rozwojem biogospodarki. W kilku swoich pracach zabrałam głos w dyskusji na temat czynników wpływających na rozwój biogospodarki, w tym substytucji kapitału w postaci nawozów i środków ochrony roślin, pracę, ziemię, doborem nasion, odmian i technologii produkcyjnych w ekologicznym systemie gospodarowania. Wskazałam na powiązania pojęcia innowacji ekologicznych z rozwojem rolnictwa ekologicznego oraz przeanalizowałam przesłanki i skutki wdrażania innowacji przyjaznych środowisku (na podstawie przeglądu piśmiennictwa, inicjatyw podejmowanych przez OECD, Obserwatorium ekoinnowacji UE, KE i własnych badań empirycznych) ([4], [2]). Dokonałam przeglądu definicji bioekonomii i na podstawie analizy agendy polityki OECD, strategii KE i polityki rządu USA dotyczącej rozwoju biogospodarki przedstawiłam korzyści, możliwości, zagrożenia, ograniczenia i kompromisy wiążące się z rozwojem koncepcji bioekonomii [3]. Przedstawiłam też problem prawidłowego zaangażowania przedsiębiorstw w etykietowanie środowiskowe [1], które można potraktować jako jeden z wielu czynników rozwoju biogospodarki.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [1] Kowalska, A. (2016). Etykiety i deklaracje środowiskowe – zarys problemu. *Marketing i Rynek*, (4), s. 21-29.
- [2] Kowalska, A. (2014). Implementing eco-innovations. Determinants and effects. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 15(3), s. 153-158.
- [3] Kowalska, A. (2014). A concept of bioeconomy. Benefits and risks. W: A. Skrzypek (ed.), *Knowledge, innovation and quality as factors of the success in the new economy* (s. 43-52). Lublin: Department of Quality and Knowledge Management, Faculty of Economics UMCS.

Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [4] Kurek, A. (2008). Innowacje ekologiczne a efektywność ekonomiczna gospodarstw rolnych. W: E. Skrzypek (red.), *Wpływ zarządzania procesowego na jakość i innowacyjność przedsiębiorstwa. Tom I*, (s. 533-549). Lublin: Zakład Ekonomiki Jakości i Zarządzania Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.

3.2.4. Problematyka jakości i bezpieczeństwa żywności

Ważnym obszarem moich badań (jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych) była problematyka zapewnienia jakości i bezpieczeństwa żywności, w tym zwłaszcza doskonalenie narzędzi sprzyjających satysfakcji klienta w tym obszarze, tj. systemów zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności. W pierwszej pracy z tego obszaru dokonałam gruntownego przeglądu tych systemów na etapie produkcji pierwotnej i wskazałam korzyści płynące z ich wdrożenia i utrzymywania [5], co stało

się punktem wyjścia do rozwoju nurtu badawczego dotyczącego konkurencyjności rolnictwa ekologicznego (3.2.2). Problemem badawczym było też wdrożenie i certyfikacja systemów zgodnych ze standardami EUREPGAP oraz ISO 22000 ([3], [4]). Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych przedmiotem moich badań z tego obszaru była relacja zachodząca między dwoma ważnymi w polskiej gospodarce żywnościowej procesami, tj. procesem koncentracji handlu oraz procesem wdrażania i utrzymywania dobrowolnych systemów zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności przez potencjalnych dostawców sieci handlowych [1]. Podjęłam też próbę konceptualizacji pojęcia jakości żywności oraz przeanalizowałam uwarunkowania tej jakości, w tym uwarunkowania formalno-prawne, wynikające z potencjału produkcyjnego agrobiznesu i stosowanej metody produkcji [2]. Publikacja ta ma dla mnie szczególne znaczenie, gdyż była cytowana najczęściej ze wszystkich moich artykułów w google scholar i po raz pierwszy dostrzegłam w niej problem fałszowania żywności.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [1] Kowalska, A. (2013). Uwarunkowania wdrażania systemów zarządzania jakością żywności u dostawców sieci handlowych w Polsce. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, (4), s. 122-132.
- [2] Kowalska, A. (2011). Food quality and its conditionings. *Acta Scientiarum Polonorum. Seria: Oeconomia*, 10(4), s. 43-54.

Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [3] Kurek, A. (2007). EUREPGAP – the principles of certification and their implementation in horticultural holdings. *Acta Scientiarum Polonorum. Seria: Oeconomia*, 6(3), s. 85-94.
- [4] Kurek, A. (2006). ISO 22000 jako sposób na doskonalenie organizacji. W: E. Skrzypek (red.), *Sposoby osiągnięcia doskonałości organizacji w warunkach zmienności otoczenia. Wyzwania teorii i praktyki. Tom I* (s. 193-204). Lublin: Zakład Ekonomiki Jakości i Zarządzania Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.
- [5] Kurek, A. (2006). Zarządzanie jakością i bezpieczeństwem żywności na etapie produkcji pierwotnej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio H – Oeconomia*, 40, s. 305-322.

3.2.5. Uwarunkowania rozwoju rynku opakowań

Na pewnym etapie mojej pracy naukowej zaczęłam interesować się problematyką opakowań. W ramach tego nurtu badawczego dokonałam zestawienia najważniejszych uwarunkowań rozwoju rynku opakowań w Polsce [4]. Analizie poddałam zagadnienie zarządzania ryzykiem w przemyśle opakowaniowym przy wykorzystaniu systemu HARM (*Hazard and Risk Management*) oraz systemu HACCP (*Hazard Analysis and Critical Control Points*) [3]. Opublikowałam wstępne wyniki własnych badań empirycznych na temat oczekiwań konsumentów względem opakowań produktów codziennego użytku [2]. Podjęłam się konceptualizacji pojęcia etycznego opakowania i uporządkowania pojęć związanych z etycznym postępowaniem uczestników rynku na podstawie przeglądu literatury z zakresu etyki i opakowalnictwa. Dzięki prowadzonym badaniom empirycznym, zabrałam głos w dyskusji na temat postrzegania etycznego opakowania przez konsumenta [1].

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [1] Kowalska, A. (2017). Ethical Packaging – a Preliminary Study. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 7(967), s. 5-17.
- [2] Kowalska, A. (2017). Analiza oczekiwań konsumentów w stosunku do opakowań produktów codziennego użytku. *Towaroznawcze Problemy Jakości*, 1(50), s. 49-57.
- [3] Kowalska, A. (2015). Zarządzanie ryzykiem w przemyśle opakowaniowym. W: E. Skrzypek (red.), *Zarządzanie ryzykiem i zmianami w organizacji* (s. 45-58). Lublin: Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.
- [4] Kowalska, A. (2015). Uwarunkowania rozwoju rynku opakowań w Polsce. W: E. Skrzypek, M. Hofman i G. Grela (red.), *Wpływ jakości na zarządzanie organizacją w warunkach zmian otoczenia* (s. 137-146). Lublin: Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.

3.2.6. Kwestia zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego

W kontekście zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego całej populacji ludzi, rozwiązanie problemu strat i marnotrawstwa żywności wydaje się być niezwykle istotne. W pracy [1] dokonałam analizy i oceny problemu strat i marnotrawstwa żywności w odniesieniu do redukowania negatywnego wpływu wszelkiej działalności na środowisko naturalne, rosnącej światowej populacji ludności, milionów niedożywionych ludzi na świecie, i dobrobytu ekonomicznego operatorów branży rolno-spożywczej. Wskazałam główne wyznaczniki tego zjawiska oraz zidentyfikowałam obszary doskonalenia działań podejmowanych w celu efektywniejszej prewencji i walki ze stratami i marnotrawieniem żywności. Druga publikacja z tego obszaru, która powstała jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora, traktuje o wpływie polityki bezpieczeństwa żywnościowego na jakość życia społeczeństwa [2]. Zasygnalizowany nurt badań zamierzam rozwijać w przyszłości. Rozpoczęłam już badania dotyczące redystrybucji żywności za pośrednictwem banków żywności oraz problemu zapewnienia jej wysokiej jakości odżywczej. Ciekawym obszarem badań wydaje się połączenie zagadnień marnotrawienia żywności, bezpieczeństwa żywnościowego i strat składników odżywczych.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [1] Kowalska, A. (2017). The issue of food losses and waste and its determinants. *LogForum*, 13(1), s. 7-18. <https://doi.org/10.17270/J.LOG.2017.1.1>, w bazie WoS (Emerging Sources Citation Index)

Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [2] Kurek, A. (2007). Wyżywienie a jakość życia społeczeństwa. W: E. Skrzypek (red.), *Uwarunkowania jakości życia w społeczeństwie informacyjnym. Tom II*, (s. 157-173). Lublin: Zakład Ekonomiki Jakości i Zarządzania Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.

3.2.7. Inne publikacje

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych byłam autorką dwóch publikacji, które nie wpisują się bezpośrednio w główne obszary moich zainteresowań (3.2.1-3.2.6). Analizie poddałam wielowymiarowość pojęcia efektywności w odniesieniu do sektora rolnictwa i przedstawiłam miary efektywności dostosowane do sektora rolnego stosowane w praktyce gospodarczej [1]. Przedmiotem moich badań był

także rozwój agroturystyki w Polsce [2], w tym zwłaszcza przedsiębiorczej postawy ludności wiejskiej na Roztoczu, gdzie przeprowadziłam wywiady bezpośrednie.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

- [1] Kowalska, A. (2013). Efektywność w rolnictwie. W: E. Skrzypek (red.), *Związki pomiędzy efektywnością i dojrzałością organizacji* (s. 43-53). Lublin: Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.
- [2] Kurek, A. (2009). Agroturystyka przejawem przedsiębiorczości wiejskiej. W: E. Skrzypek (red.), *Kreatywność i przedsiębiorczość w projakościowym myśleniu i działaniu. Tom II* (s. 287-297). Lublin: Zakład Ekonomiki Jakości i Zarządzania Wiedzą, Wydział Ekonomiczny UMCS.

4. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO-BADAWCZYCH

4.1. Kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi oraz udział w takich projektach

Jestem autorką dwóch wniosków o przyznanie środków finansowych Narodowego Centrum Nauki (NCN) na realizację działania naukowego w ramach konkursu MINIATURA. W 2017 r. wystąpiłam w roli kierownika projektu i złożyłam wniosek w konkursie MINIATURA-1 o przyznanie środków finansowych na realizację działania naukowego polegającego na aktywnym uczestnictwie w konferencji Belfast Summit on Global Food Integrity 2018 w Irlandii, organizowanej przez Queen's University w Belfaście w Irlandii, Université Laval w Quebec City w Kanadzie i Organizację Safefood. Projekt zatytułowałam *Stosowanie (nie)uczciwych praktyk w branży rolno-spożywczej*, zaś temat wystąpienia *Kwestia informowania konsumenta o zafalszowaniach żywności w perspektywie globalnej i lokalnej*. Efektem była rekomendacja wszystkich trzech recenzentów do finansowania, jeżeli środki finansowe na to pozwolą/ w drugiej kolejności.

W 2018 r. wystąpiłam w roli kierownika projektu i złożyłam wniosek w konkursie MINIATURA-2 o przyznanie środków finansowych na realizację działania naukowego polegającego na aktywnym uczestnictwie w konferencji China International Food Safety & Quality, która odbędzie się w październiku 2019 r. w Beijing City w Chinach. Podczas konferencji przedstawię wyniki swoich badań i zaprezentuję referat na temat *Czynniki wpływające na podatność łańcucha dostaw suplementów diety na oszustwa*. W uzasadnieniu oceny, dwóch recenzentów oceniło publikację załączoną do wniosku Kowalska, A., Soon, J.M. i Manning, L. (2018). A study on adulteration in cereals and bakery products from Poland. *Food Control*, 92, s. 348-356 jako wyróżniającą. Działanie zostało zakwalifikowane do finansowania ze środków NCN.

4.2. Międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową albo artystyczną

W 2011 r. otrzymałam Nagrodę Indywidualną III stopnia Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie za wyróżniającą się pracę naukową i dydaktyczną w roku akademickim 2010/2011. W latach 2014, 2017, 2018 i 2019 przyznano mi motywacyjny dodatek dziekański dla pracowników Wydziału Ekonomicznego

Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie wyróżniających się aktywnością publikacyjną w poprzednim roku kalendarzowym. Pragnę dodać, iż motywacyjny dodatek dziekański do wynagrodzenia wyklucza możliwość ubiegania się i otrzymania Nagrody Rektora UMCS za osiągnięcia naukowe za dany rok.

4.3. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych wygłosiłam 19 referatów i zaprezentowałam jeden poster na 19 konferencjach naukowych o zasięgu międzynarodowym i krajowym (wykaz dorobku, załącznik nr 4). W języku angielskim wygłosiłam 9 referatów i zaprezentowałam jeden poster, a w języku polskim wygłosiłam 10 referatów. Kilkukrotnie zostałam zaproszona przez organizatorów konferencji, aby zaprezentować wyniki swoich aktualnych badań, w tym między innymi przez organizatorów Konferencji 'Management and Safety in Food Chain' z Politechniki Łódzkiej w 2016 r. oraz organizatorów Forum Spółdzielczego „Bezpieczeństwo Spółdzielni” w 2019 r. (wykaz dorobku, załącznik nr 4). Jeden raz poproszono mnie, aby zorganizować i poprowadzić blok ekonomiczny, co wiązało się głównie z wyborem tematyki wystąpień i zaproszeniem prelegentów.

Do najważniejszych wystąpień zaliczam trzy referaty. Dwa z nich o tytułach: (1) *Initial Studies on Consumers' Understanding of Food Fraud/adulteration and Authenticity Issues* oraz (2) *Administrative Liability Related to Food Fraud. A case of Poland* wygłosiłam w marcu 2018 r. na 21st Annual International Conference 'Enterprise and Competitive Environment' na Mendel University w Brnie w Czechach. Podczas tego wydarzenia byłam też dyskutantem do dwóch referatów wygłoszonych w języku angielskim. W styczniu 2019 r. wygłosiłam referat na temat *Patterns of non-compliance in the agri-food chain* i prowadziłam sesję tematyczną na międzynarodowej konferencji 6th Academic International Conference on Business, Economics and Management na University of Oxford, UK.

Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych wygłosiłam 5 referatów na 5 międzynarodowych konferencjach naukowych, w tym jeden w języku angielskim.

4.4. Uczestnictwo w programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych

Jestem uczestnikiem w projekcie *EmpInno S3 – Empowering for Innovation and Growth in Medium-Sized Cities and Regions* (Programu Interreg Region Morza Bałtyckiego 2014-2020).

Jestem uczestnikiem w projekcie *Food Safety Culture and Food Safety Management in Food Supply Chains* w ramach akcji COST finansowanej z Programu Horyzont 2020.

W roku akademickim 2016/2017 prowadziłam wykład w języku angielskim dla studentów programu ERASMUS Plus na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie z przedmiotu *Food Quality Management*. Dokonałam także ustaleń dotyczących mojego wyjazdu z wykładem z tego przedmiotu na Masaryk University w Brnie w Czechach w ramach programu ERASMUS Plus.

4.5. Udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych brałam udział w 22 międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, w tym trzech konferencjach zagranicznych (tabela 4). Prezentowałam wyniki swoich badań na 19 konferencjach międzynarodowych i krajowych (19 referatów, 1 poster). W tym czasie, tylko w jednej konferencji byłam uczestnikiem biernym. Po uzyskaniu stopnia doktora byłam członkiem Komitetu Organizacyjnego 6 konferencji międzynarodowych i 1 konferencji krajowej.

W styczniu 2019 r. prowadziłam sesję tematyczną na zagranicznej konferencji naukowej 6th Academic International Conference on Business, Economics and Management (AICBEM) na University of Oxford w Wielkiej Brytanii. Byłam członkiem Komitetu Naukowego zagranicznej konferencji naukowej 2nd International Conference on Tourism Research 2019 (ICTR), która odbyła się w marcu 2019 r. na University Portucalense w Porto w Portugalii.

Na początku tego roku zostałam zaproszona do udziału w panelu dyskusyjnym podczas III Forum Innowacji „Budowanie innowacyjnych łańcuchów wartości w obszarze żywności i agroleśnictwa w regionach” organizowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w ramach projektu *EmplInno S3 – Empowering for Innovation and Growth in Medium-Sized Cities and Regions* (Program Interreg Region Morza Bałtyckiego 2014-2020), które odbyło się w kwietniu 2019 r. w Lublinie.

Tabela 4. Uczestnictwo w konferencjach po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych

Lp.	Wyszczególnienie	Rodzaj uczestnictwa	
1.	Konferencje międzynarodowe	Członek Komitetu Naukowego	1
		Członek Komitetu Organizacyjnego	6
		Uczestnik – prowadzenie sesji tematycznej	1
		Uczestnik – prezentacja wyników badań	15
		Uczestnik – udział bierny	0
2.	Konferencje polskie	Organizator sesji tematycznej	1
		Uczestnik – prezentacja wyników badań	4
		Uczestnik – udział bierny	1
3.	Razem	Członek Komitetu Naukowego	1
		Członek Komitetu Organizacyjnego	6
		Organizator sesji tematycznej	1
		Uczestnik – prowadzenie sesji tematycznej	1
		Uczestnik – prezentacja wyników badań	19
		Uczestnik – udział bierny	1
			22*

*W przypadku jednej konferencji zagranicznej byłam zarówno uczestnikiem prezentującym wyniki badań, jak i prowadzącym sesję tematyczną, na pięciu konferencjach międzynarodowych byłam zarówno członkiem Komitetu Organizacyjnego, jak i uczestnikiem prezentującym wyniki badań, a w przypadku jednej konferencji o zasięgu krajowym byłam zarówno organizatorem sesji tematycznej, jak i uczestnikiem prezentującym wyniki badań, a zatem liczba 22 nie będzie sumą sześciu komórek zaznaczonych na jasnoszaro.

Źródło: Opracowanie własne.

4.6. Udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych

Jak wspomniałam w punkcie 4.5 byłam członkiem Komitetu Organizacyjnego 6 konferencji międzynarodowych z obszaru zarządzania jakością i wiedzą oraz 1 konferencji krajowej dotyczącej innowacji opakowaniowych, gdzie byłam odpowiedzialna za kształt bloku ekonomicznego (tabela 4).

4.7. Otrzymane nagrody i wyróżnienia inne niż wymienione w punkcie 4.2

W okresie od uzyskania stopnia doktora nauk ekonomicznych otrzymałam w 2017 r. Medal Brązowy za Długoletnią Służbę, który stanowi odznaczenie nadane zgodnie z Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

4.8. Udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Efektom rozwoju mojej współpracy międzynarodowej z badaczami z Harper Adams University, UK, Royal Agricultural University, UK i University of Central Lancashire, UK było zaproszenie do uczestnictwa w projekcie „Kultura bezpieczeństwa żywności i zarządzanie bezpieczeństwem żywności w łańcuchach dostaw żywności” w ramach akcji COST finansowanej z Programu Horyzont 2020.

Na początku 2018 r. zostałam członkiem międzynarodowego konsorcjum COST i jednocześnie współautorem projektu, którego kierownikiem jest Prof. Carol Wallace z University of Central Lancashire, UK. W kwietniu 2018 r. nie otrzymaliśmy grantu, jednak w listopadzie 2018 r. zgodnie z zaleceniami recenzentów rozszerzyliśmy sieć badawczą o nowych członków spoza społeczności akademickiej i ponownie złożyliśmy wnioski o wsparcie dla naszego projektu. Sieć składa się z 45 członków, w tym badacze z Ghent University w Belgii, Wageningen University w Holandii, Harper Adams University w Wielkiej Brytanii, University of Central Lancashire w Wielkiej Brytanii, University of Bologna we Włoszech, University of Zagreb w Chorwacji, Agricultural University of Athens w Grecji, Istanbul Sabahattin Zaim University w Turcji, University of Ljubljana w Słowenii oraz Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Obecnie czekamy na rozstrzygnięcie.

Projekt zaplanowany jest na okres 4 lat, a jego pierwszym celem jest budowa platformy spotkań, konferencji, szkoleń i kontaktów badaczy naukowych, ludzi biznesu, przedstawicieli jednostek certyfikujących i instytucji stanowiących standardy w kwestii kultury bezpieczeństwa żywności w łańcuchu dostaw. Kolejne cele projektu to: ustalenie stanu wiedzy w tym zakresie, wskazanie kierunków doskonalenia systemów zarządzania *food integrity*, zaproponowanie wskaźników oceny kultury bezpieczeństwa żywności w przedsiębiorstwach branży spożywczej, rozpowszechnianie wyników badań

wśród interesariuszy łańcucha dostaw żywności, utworzenie wirtualnego college'u przez członków projektu.

4.9. Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych oraz we współpracy z przedsiębiorcami

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych współpracowałam z naukowcami z innych ośrodków zagranicznych na ogół w sposób nieformalny. Od 2017 r. współpracuję na wielu polach z prof. Louise Manning, Professor of Agri-Food Supply Chain Resilience, z Royal Agricultural University, UK, zaś w 2018 r. rozpoczęłam współpracę z dr. Johnem Spinkiem z Michigan State University, USA na jego zaproszenie. Efektem współpracy z prof. L. Manning są wspólne artykuły naukowe w renomowanych czasopismach międzynarodowych. Pragnę dodać, iż byłam pomysłodawczynią i pierwszą autorką dwóch wspólnych prac naukowych.

Przejawem rozwoju mojej międzynarodowej współpracy naukowej jest udział w akcji COST w ramach Programu Horyzont 2020, w której uczestniczę z ponad 30 badaczami z kilkunastu krajów europejskich, np. z Wielkiej Brytanii, Holandii, Belgii, Włoch i Słowenii.

4.10. Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

W 2018 r. zostałam powołana na Członka Komitetu Redakcyjnego czasopisma „International Journal of Economics, Finance and Management” (IJEFM), Science Publishing Group, NY, USA, gdzie jestem odpowiedzialna za recenzje i jakość artykułów naukowych.

4.11. Członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych

W latach 2007-2014 byłam Członkiem Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu (SERiA), a od 2017 r. jestem Członkiem Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (PTE) Oddział w Lublinie.

4.12. Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

Działalność dydaktyczną prowadzę na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie, gdzie zostałam zatrudniona 1 października 2003 r. na stanowisku asystenta w Zakładzie Gospodarki Żywnościowej. Przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych prowadziłam ćwiczenia z przedmiotów: agrobiznes, organizacja i funkcjonowanie agrobiznesu oraz gospodarka żywnościowa. Praca i rozwój naukowy w Zakładzie Gospodarki Żywnościowej wzbudziły moje żywe zainteresowanie problemami sektora rolno-spożywczego i dały mi mocne podstawy do prowadzenia analiz w tym obszarze w przyszłości.

Od 1 października 2010 r. jestem zatrudniona w Katedrze Zarządzania Jakością i Wiedzą na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych prowadziłam wykłady z 11 przedmiotów, tj.: wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, zarządzanie jakością w przedsiębiorstwach

agrobiznesu, zarządzanie żywnością ekologiczną, opłacalność produkcji ekologicznej, zarządzanie jakością w turystyce, Economic Management in Organic Agriculture (w języku angielskim), towaroznawstwo, zarządzanie jakością żywności, Food Quality Management (w języku angielskim dla studentów programu ERASMUS Plus), fałszowanie żywności, Protecting Consumers in Food Supply Chain (w języku angielskim). Po uzyskaniu stopnia doktora prowadziłam też ćwiczenia z następujących przedmiotów: wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, zarządzanie jakością w turystyce, zarządzanie jakością, zarządzanie zasobami ludzkimi, towaroznawstwo, zarządzanie jakością w logistyce, zarządzanie wiedzą, zarządzanie jakością i wiedzą. Jestem autorką sylabusów do prowadzonych przeze mnie wykładów i ćwiczeń. Działalność dydaktyczną prowadzę zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Zajęcia prowadziłam dla studentów kierunków: ekonomia, finanse i rachunkowość, zarządzanie oraz logistyka na Wydziale Ekonomicznym UMCS, dla studentów kierunku prawnobiznesowego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS, dla studentów kierunku turystyka i rekreacja na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS oraz dla studentów zagranicznych uczestniczących w programie ERASMUS Plus.

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych wypromowałam 21 studentów na podstawie obrony pracy licencjackiej oraz 24 studentów na podstawie obrony pracy magisterskiej. Byłam recenzentem 4 prac licencjackich i 6 prac magisterskich. Obecnie prowadzę jedno seminarium licencjackie i jedno seminarium magisterskie.

Popularyzując wiedzę ekonomiczną w latach 2009-2018 aktywnie uczestniczyłam w Lubelskim Festiwalu Nauki. Sześciokrotnie byłam kierownikiem projektów naukowych realizowanych przeze mnie na Wydziale Ekonomicznym UMCS dla młodzieży szkolnej. Projekty te wpisywały się w obszary moich badań naukowych i prowadzonej działalności dydaktycznej. Tematy moich wystąpień były następujące: (1) *Rolnictwo ekologiczne czy inżynieria genetyczna?* (2) *Ile kosztuje produkcja żywności ekologicznej?* (3) *Rolnictwo ekologiczne – pasja czy zysk?* (4) *Dodatki do żywności. Po co są? Czy wszystkie szkodzą?* (5) *Oszustwa żywnościowe – rosnący problem w łańcuchu dostaw;* (6) *Oszustwa żywnościowe. Naruszenie bezpieczeństwa zdrowotnego czy ekonomicznego konsumentów?*

Pełniłam też funkcję Koordynatora Wydziału Ekonomicznego UMCS do spraw VI Lubelskiego Festiwalu Nauki w 2009 r.

W 2017 r. wystąpiłam z wykładem dla klas maturalnych w Zespole Szkół Elektronicznych w Lublinie pt. *O zdobywaniu kapitału potrzebnego do podjęcia własnej działalności gospodarczej.*

4.13. Opieka naukowa nad studentami

W okresie 2006/2007-2010/2011 byłam opiekunem roku studentów I i II stopnia na kierunku Zarządzanie i Marketing.

Od roku akademickiego 2019/2020 planowane jest objęcie przeze mnie funkcji opiekuna Studenckiego Koła Naukowego „Logistyk” na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie.

4.14. Opieka nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego

Uchwałą Nr 4/03/2019/SiT Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 21 marca 2019 r. zostałam powołana na promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim mgr Piotra Nieradki. Tytuł rozprawy doktorskiej to *Ocena jakości informacji w systemach informacyjnych uczelni wyższych*.

4.15. Staże w zagranicznych i krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich

W okresie 02 X 2017-30 VI 2017 odbyłam sześciomiesięczny staż naukowy w COBRO – Instytucie Badawczym Opakowań w Warszawie, którego celem była wymiana doświadczeń i rozwój współpracy naukowo-badawczej z pracownikami Instytutu. Podczas stażu uczestniczyłam w pracach Instytutu w zakresie badań nad właściwościami materiałów opakowaniowych i opakowań, technologii innowacyjnych materiałów opakowaniowych i opakowań oraz pakowania, jakości zdrowotnej opakowań do kontaktu z żywnością, ograniczania negatywnego wpływu opakowań i odpadów opakowaniowych na środowisko. Przeprowadziłam też kwerendę biblioteczną w czytelni Instytutu. W czasie trwania stażu poszerzyłam swoją wiedzę w następujących obszarach: (1) informacyjna rola opakowań artykułów rolno-spożywczych; (2) systemy zarządzania jakością i bezpieczeństwem w branży opakowaniowej; (3) opakowanie narzędziem w walce z problemem strat i marnotrawienia żywności, opakowania aktywne i inteligentne; (4) opakowanie odpowiedzialne środowiskowo i jego rola w systemach logistycznych; (5) analiza i ocena cyklu życia (LCA) opakowań przeznaczonych dla artykułów rolno-spożywczych; (6) materiały opakowaniowe, opakowania i pakowanie produktów ekologicznych. Główne efekty stażu to: (a) rozwój współpracy środowisk naukowych i podmiotów gospodarczych w celu podniesienia roli opakowań w nowoczesnych systemach logistycznych i wzmocnienia innowacyjności różnych sektorów gospodarki związanych z opakowalnictwem; (b) publikacja artykułu Kowalska, A. (2018). Kwestia przekazywania konsumentom informacji na temat żywności na opakowaniach jednostkowych. *Problemy Jakości*, (8), s. 19-28.

4.16. Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie

Na początku 2019 r. wykonałam ekspertyzę pt. „Ocena i diagnoza województwa lubelskiego w kontekście nowej Strategii oraz wyzwań związanych z potencjałem rozwoju rolnictwa i produkcji wysokiej jakości żywności” na zamówienie Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego. Ekspertyza zostanie wykorzystana w pracach nad aktualizacją Strategii Województwa Lubelskiego na lata 2021-2030.

4.17. Udział w zespołach eksperckich i konkursowych

Od połowy 2017 r. współpracuję z Departamentem Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego i pełnię funkcję eksperta w projekcie *EmplInno S3 – Empowering for Innovation and Growth in Medium-Sized Cities and Regions* (Programu Interreg Region Morza Bałtyckiego 2014-2020) realizowanym przy udziale Departamentu. Celem projektu jest wzrost kompetencji instytucji pośredniczących w transferze innowacji w zakresie wdrażania założeń koncepcji inteligentnej specjalizacji (RIS3) w regionie i w miastach o średniej wielkości. Realizacja tego celu ma przyczynić się do wzrostu wiedzy interesariuszy polityki innowacji w dwóch obszarach inteligentnych specjalizacji: energetyki niskoemisyjnej oraz medycyny i zdrowia, ze szczególnym uwzględnieniem żywności. W ramach współpracy z Departamentem brałam udział w spotkaniach w formule *think tank*, gdzie przedmiotem dyskusji była problematyka i możliwości wykorzystania potencjału rozwojowego województwa lubelskiego oraz możliwości zwiększenia produkcji żywności ekologicznej.

W 2018 r. na zaproszenie Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej (NAWA) zostałam umieszczona na liście ekspertów NAWA.

Na początku 2018 r. zostałam umieszczona na liście ekspertów COST w dyscyplinie ekonomia i biznes (obszar badawczy: oszustwa żywnościowe, zarządzanie jakością i bezpieczeństwem żywności).

4.18. Recenzowanie publikacji w czasopismach międzynarodowych i krajowych

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych recenzowałam manuskrypty prac naukowych w następujących czasopismach:

- „Acta Scientiarum Polonorum. Seria: Oeconomia” (na liście projektów zakwalifikowanych do finansowania w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”),
- „LogForum” (w bazie WoS),
- „International Journal of Management and Enterprise Development” (w bazie Scopus)

oraz w monografii U. Samotyja i W. Zmudziński (red.), *Current Trends in Commodity Science. Challenges in Food Development and Processing* wydanej przez Wydział Towaroznawstwa Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

4.19. Inne osiągnięcia

Jako Członek Federacji Polskich Banków Żywności oraz Członek Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (Fund for European Aid to the Most Deprived, FEAD Network) w czerwcu 2018 r. na zaproszenie tych instytucji brałam udział w konsultacjach społecznych prowadzonych w Komisji Europejskiej w Brukseli wokół projektu Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) łączącego w latach 2021-2027

następujące fundusze i programy: Europejski Fundusz Społeczny (EFS) i Inicjatywę na rzecz zatrudnienia ludzi młodych, Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD), Program Unii Europejskiej na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych (EaSI) oraz Program działań Unii w dziedzinie zdrowia. W styczniu 2019 r. otrzymałam zaproszenie do dalszych prac w tym zakresie.

Bibliografia

- Adamkiewicz-Drwiłło, H.G. (2010). *Konkurencyjność przedsiębiorstw w świetle uwarunkowań współczesnej gospodarki*. Toruń: TNOiK „Dom Organizatora”.
- Akerlof, G.A. i Shiller, R.J. (2015). *Phishing for phools: The economics of manipulation and deception*. Princeton: Princeton University Press.
- Bałtowski, M. i Miszewski, M. (2014). Przeobrażenia cywilizacyjne a zmiany modelu polityki gospodarczej. *Ekonomista*, (3), s. 433-448.
- Borys, T. (2014). Wybrane problemy metodologii pomiaru nowego paradygmatu rozwoju - polskie doświadczenia. *Optimum. Studia Ekonomiczne*, 3(69), s. 3-21.
- European Commission, EC. (2016). *The EU Food Fraud Network and the System for Administrative Assistance & Food Fraud. Annual Report 2016*. Pobrane z https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/food-fraud_network_activity_report_2016.pdf [Dostęp: 8.06.2017].
- Gorynia, M. (2018). Współczesne nauki ekonomiczne: tożsamość, ewolucja, klasyfikacje. *Ekonomista*, (5), s. 497-522.
- Gorynia, M. i Kowalski, T. (2013). Nauki ekonomiczne i ich klasyfikacja a wyzwania współczesnej gospodarki. *Ekonomista*, (4), s. 457-474.
- Korzycka, M. i Wojciechowski, P. (2017). *System prawa żywnościowego*. Warszawa: Wolters Kluwer SA.
- Kowalska, A., Soon, J.M. i Manning, L. (2018). A study on adulteration in cereals and bakery products from Poland. *Food Control*, 92, s. 348-356. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2018.05.007>
- Kowalczyk, S. (2016). *Bezpieczeństwo i jakość żywności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Kowalczyk, S. (2017). Wolny rynek a bezpieczeństwo żywności w epoce globalizacji. *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 104(4), s. 15-27. <https://doi.org/10.22630/RNR.2017.104.4.29>
- Kowalczyk, S. (2015). Wzrost turbulencji na rynku globalnym a bezpieczeństwo. W: R. Sobiecki (red.), *Przeciwdziałanie turbulencjom w gospodarce* (s. 2-64). Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Kwasek, M. (red.). (2015). *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (33) Analiza bezpieczeństwa żywnościowego Polski*. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
- Maciejczak, M. (2018). Wyzwania rozwoju i kierunki badań bioekonomii. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 20(1), s. 94-99. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0011.7284>
- Marvin, H.J.P., Bouzembrak, Y., Janssen, E.M., Van der Fels-Klerx, H.J., Van Asselt, E.D., i Kleter, G.A. (2016). A holistic approach to food safety risks: Food fraud as an example. *Food Research International*, 89(1), s. 463-470. <https://doi.org/10.1016/j.foodres.2016.08.028>

- Mroczek, R. (2015). Determinanty i perspektywy rozwoju przemysłu mięsnego i drobiarskiego w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską. *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Problemy Rolnictwa Światowego, tom 15(XXX)*, zeszyt 1, s. 58-67.
- Mroczek, R. (2017). Przemysł mięsny i drobiarski. W: J. Drożdż i R. Mroczek (red.). *Przetwórstwo produktów pochodzenia zwierzęcego w Polsce w latach 2010-2016. Monografie Programu Wieloletniego 2015-2019 nr 68* (s. 43-66). Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowy Instytut Badawczy.
- Moore, J.C., Spink, J. i Lipp, M. (2012). Development and application of a database of food ingredient fraud and economically motivated adulteration from 1980 to 2010. *Journal of Food Science*, 77(4), s. 118-126. <https://doi.org/10.1111/j.1750-3841.2012.02657.x>
- Ostasiewicz, S., Rusnak, Z. i Siedlecka, U. (2006). *Statystyka. Elementy teorii i zadania*. Wydanie VI. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego.
- Pawlonka, T. (2017). Specyfika sektora przetwórstwa mięsnego w Unii Europejskiej – stan i perspektywy. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 1(350), s. 179-197.
- Raczkowski, K. (2012). Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku. W: K. Raczkowski (red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem* (s. 69-148). Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- van Ruth, S.M., Huisman W. i Luning, P.A. (2017). Food fraud vulnerability and its key factors. *Trends in Food Science & Technology*, 67, s. 70-75. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2017.06.017>
- Sawicki, W. (2009). Fałszowanie żywności od czasów starożytnych do dziś. *Przemysł Spożywczy*, 63(12), s. 2-6.
- Silvis, I.C.J., van Ruth, S.M., van der Fels-Klerx, H.J., i Luning, P.A. (2017). Assessment of food fraud vulnerability in the spices chain: An explorative study. *Food Control*, 81, s. 80-87. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2017.05.019>
- Spink, J. i Moyer, D.C. (2011). Defining the Public Health Threat of Food Fraud. *Journal of Food Science*, 76(9), s. 157-163.
- Spink, J., Moyer, D.C. i Whelan, P. (2016). The role of the public private partnership in Food Fraud prevention — includes implementing the strategy. *Current Opinion in Food Science*, 10, s. 68-75.
- Wiśniewska, M.Z. (2005). *Od gospodarstwa do stołu. Organizacja i zarządzanie jakością oraz bezpieczeństwem produktu żywnościowego*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wiśniewska, M.Z. (2016). System HARPC – nowy oręż w służbie bezpieczeństwa żywności. *Problemy Jakości*, (9), s. 13-19.
- Verbruggen, P. (2016). Understanding the “New governance” of Food Safety: Regulatory Enrolment as a Response to Change in Public and Private Power. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 5(3), s. 418-449.
- Zakrzewska, A. i Kijek, T. (2017). Źródła finansowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw przemysłu spożywczego z województwa lubelskiego. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 19(4), s. 244-249.
- https://ec.europa.eu/food/safety/food-fraud/reports_en
- <https://www.ijhar-s.gov.pl>